

Özel Eğitim Alanında Çalışan Öğretmenlerin Mesleki Etik İkilemleri Çözümleme Biçimleri

Halil Öztürk ¹, Volkan Şahin ², Sezgin Vuran ³, İlyas Gürses ⁴

Öz

Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin mesleki çalışmalarında karşılaşılabilecekleri etik ikilem örneklerini çözümlerken izledikleri adımları, çözümleme biçimlerini ve bu ikilem durumlarına yönelik bakış açılarını belirlemek amacıyla bu çalışma gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya özel gereksinimli çocukların devam ettiği farklı kurumlarda görev yapan özel eğitim alanında çalışan 15 öğretmen katılmıştır. Nitel araştırma yöntemi desenlerinden durum çalışması deseniyle gerçekleştirilen çalışmanın verileri etik ikilem senaryoları ve bu senaryolara ilişkin oluşturulan yapılandırılmış görüşme sorularıyla toplanmıştır. Araştırmada elde edilen veriler Özel Eğitim Öğretmenleri İçin Etik İlkeler Kılavuzunda yer alan 10 başlık altında betimsel analiz tekniğiyle temalandırılmıştır. Araştırmada elde edilen bulgular her bir tema altında katılımcı davranışları gösterecek şekilde görselleştirilmiştir. Araştırma sonucunda katılımcıların özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin karşılaşılabilecekleri etik ikilem durumlarına çözümler üretebildikleri, meslektaşları için öneriler verebildikleri ve sonuçları değerlendirebildikleri ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler

Meslek etiği
Etik ikilem
Özel eğitim alanında çalışan öğretmen
Senaryo

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 13.02.2023
Kabul Tarihi: 06.01.2024
Elektronik Yayın Tarihi: 22.04.2024

DOI: 10.15390/EB.2024.12584

Giriş

Felsefi açıdan ele alındığında ahlak teorisi olarak ifade edilen etik, yaşamın içerisinde yer alan değerleri tanımlarken doğru ile yanlış ayırmada bir pusula görevi görmektedir (Akfert, 2012). Bu noktadan bakıldığında etik, insanlara her konuda nasıl adım atmaları gerektiğine ilişkin ilkeler ve standartlar belirleme ya da yol gösterme sürecidir (Klimsza, 2014). Etik; bireylerin iyi-kötü/doğru-yanlış davranışları üzerinde duran bir felsefe alanıdır (Moore, 2010). Kişi ya da toplumda var olan ahlaki standartları inceleyen bir disiplin olan etik, ahlakın felsefesi olarak nitelendirilmektedir (Velazquez, 2002). İçinde bulunulan her türlü amaç ve etkinlikte yapılacak ve yapılmayacak olanın belirlenmesi etik ile mümkün olabilmektedir (Aydın, 2013). Etik; bireylerin ne yapmalıyım ne yapmamalıyım, nasıl davranmalıyım, nasıl yaşamalıyım gibi sorularla atacağı adımları sorgulayan bir disiplin olmasından dolayı farklı mesleklerin yürütülmesinde uyması gereken en önemli değerlerden birisidir. Bu nedenle son yıllarda mesleki etiğin önemi anlaşılmıştır. Mesleki etik; meslek grubunu oluşturan kişilerin meslekleriyle ilgili kendi aralarında ya da toplumla olan ilişkilerinde belirli kural ve normların izlenmesini sağlayan bir etik türüdür (Kumar, 2015). Meslek etiği; farklı yerlerde de olsalar aynı meslek

¹ Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Türkiye, halilozturk.18@gmail.com

² Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Türkiye, vs@anadolu.edu.tr

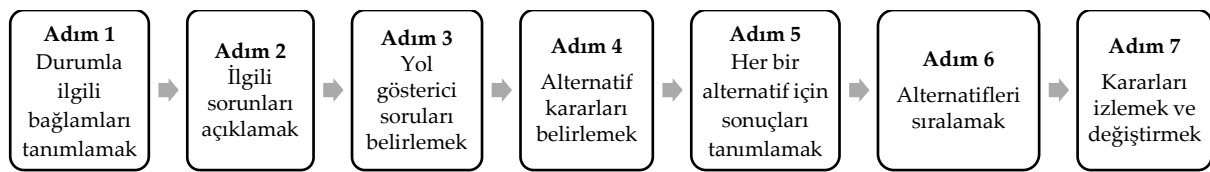
³ Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Türkiye, svuran@gmail.com

⁴ Anadolu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, Türkiye, gursesilyas1@gmail.com

içerisinde çalışan bireylerin belirli davranış kurallarına ve birbirleriyle olan ilişkilerinde belirli davranış kalıplarına uymalarını gerektirir (Aydın, 2013; Kuçuradi, 1988). Mesleki etik ilkeler, meslek grubunda çalışan bireylere meslektaş baskısı getirerek etik davranışlar gösterme konusunda güdüler ve doğru ya da yanlış eylemler açısından tutarlı davranış örüntülerine rehberlik eder (DeSensi ve Rosenberg, 1996). Meslek etiği ilkeleri zamanın getirdiği gereksinimlere cevap verebilmek amacıyla oluşturulur (Özdemir, 2021). Meslek etiğine artan ilgiyle birlikte farklı dallarda yer alan meslek üyelerinin kendi içlerinde uymaları gereken etik ilkeler oluşturma çabaları da artmıştır (Duran, 2014).

Mesleki etik ilkelerin belirlendiği meslek gruplarından birisi de öğretmenlik mesleğidir. Öğretmenlik mesleğinin etikle olan ilişkisinin önemi sadece mesleki etik ilkelerin belirlenmesi ile ilgili değil tüm mesleklerin meslek insanını yetiştirmesi açısından diğer mesleklerden daha önemli olabileceği söylenebilir (Toprakçı, 2010). Eğitim-öğretimin insan yaşamının her alanında yer alması etik ile kaçınılmaz bir bağ oluşturmaya neden olmuştur. Etik ile eğitim arasındaki mevcut ilişki eğitimcilerin sürdürdükleri meslekleriyle ilgili kararlarında etik değerlendirmeler yapmalarına olanak sağlamaktadır (Aydın, 2013). Eğitim alanında görev yapan ve meslekleriyle ilgili etik kararlar vermek durumunda olan öğretmen gruplarından birisi de özel eğitim öğretmenleridir. Bigbee (2011) özel eğitim alanıyla etiğin kesişimi üzerinde odaklanılması gerektiğini vurgularken bunun için üç neden ortaya koymaktadır: (a) özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin yönetici, öğrenci ve ailelerden dolayı yaşadığı zorluklar, (b) özel eğitim alanında çalışan yöneticilerin konunun karmaşıklığının farkında olmamaları nedeniyle öğretmenlere yeterince yardım sunamamaları ve (c) üniversitelerdeki öğretmen yetiştirme programlarında etik kaygılara yeterince odaklanılmamasıdır. Özdemir (2021) etik, meslek etiği ve bu kavramların özel eğitim alanındaki yansımalarına ilişkin kuramsal bilgileri derlediği çalışmada özel eğitim alanında çalışanlara örnekler üzerinden 9 adımdan oluşan bir etik değerlendirme çerçevesi sunmuştur. Özellikle etik ikilemlerin çözümünde özel eğitim öğretmenlerine bu çerçevenin bir yol gösterici olabileceği söylenebilir. Akçamete, Kayhan, Karasu, Yıldırım ve Mümin (2016) özel eğitim alanında çalışan öğretmen ve uzmanlar için mesleki etik ilkelerin neler olması gerektiği ve mesleki etik ilkelere uyma düzeylerini belirlemeyi amaçladıkları bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Çalışmanın sonucunda katılımcıların özel eğitim mesleki etik ilkelerini önemli olarak gördükleri ve eğitim düzeyi yükseldikçe bu önemin arttığı ortaya konulmuştur. İmert (2019) özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışan yöneticilerin öğretmenlerle iletişim düzeyleriyle etik liderlikleri arasındaki ilişkiyi inceleyen bir başka çalışma gerçekleştirmiştir. Çalışma sonucunda yöneticilerin iletişim düzeyleriyle etik liderlikleri arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu ve iletişim düzeylerinin yüksek olmasının, yöneticilerin etik liderlik uygulamalarının da olumlu yönde artmasını sağladığı ortaya konulmuştur. Kurtulan'ın (2007) özel eğitim okullarındaki öğretmenlerin, uygulamalarını mesleki etik değerler açısından incelediği çalışmada etik önermeler, mesleki değerler ve eğitim-öğretim koşullarına ilişkin görüşlerin demografik değişkenlerle olan bağımlılıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda özel eğitim öğretmenlerinin mesleki uygulamalarında mesleki etik değerlerin önemini yetersiz tanımladıkları, yerleşmiş bir meslek kültürü olmadığını ve genç yaşta özel eğitim öğretmenlerinin meslek hayatlarında yaşadıklarına daha fazla eleştiri getirdikleri ancak mesleklerini yeterince benimsemedikleri için felsefi ve etik kaygılarının çok yüksek olmadığı ortaya konulmuştur. Vuran (2020) editörlüğünde özel eğitim alanında çalışan akademisyenler, öğretmenler ve sivil toplum kuruluşlarından temsilcilerin bir araya gelerek oluşturduğu bir kurul tarafından özel eğitim öğretmenleri için etik ilkeler kılavuzu oluşturulmuştur. Bu kılavuz on üç başlık altında özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin uymaları gereken etik ilkelerin neler olduğunu açıklamaktadır. Bu kılavuz aynı zamanda etik açıdan ikilemde kalan özel eğitim öğretmenlerinin ikilemleri çözüme başvurabileceği bir kaynaktır. Buna rağmen etik ilkeler her zaman için doğru mesleki davranışların gösterilmesi ve karşı karşıya kalınan etik ikilemlerin çözümlenmesinde yeterli olmayabilir (Özdemir, 2021). Ancak özel eğitim öğretmenleri için mesleki etik ilkelerin ortaya konulmuş olması meslek elemanlarını kabul edilemez davranışlarda bulunmaktan alıkoyabilir. Elbette özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin de görevlerini yerine getirirken farklı sebeplerle etik ikilemlerle karşılaşmaları söz konusudur.

Etik ikilem; bir eylemde bulunurken ya da karar verilmesi gereken durumlarla karşılaşıldığında birden fazla değer arasındaki karmaşıklık durumudur (Lindsay ve Clarkson, 1999). Ahlaki değerlere dayalı bir çatışma olan etik ikilem, karar verme sürecinde farklı inanç veya değer odaklarının birbiriyle çatışması sonucunda ortaya çıkar ve bunlardan hangisinin diğerinden önce geleceğinin karar verilmesini sağlar (Glanz, 2010; Shapira-Lishchinsky, 2011, 2018). Bir olayla ilgili karar verirken birden fazla tartışma konusu olacak doğrularla karşılaşılmaması ve ortaya çıkan bu doğruların birbiriyle çatışmasıyla çözümde yaşanan kararsızlık süreci etik bir ikilemi içermektedir (Kutlu, 2008). Etik ikilemlerle karşılaşıldığında verilen kararın doğru, diğerinin ise tam anlamıyla yanlış olduğunu söylemek mümkün değildir (Tezcan ve Güvenç, 2020). Etik ikilem durumuyla karşılaşan kişi kendi içerisinde değerlendirmesini yaparak duruma ilgili kararını verir. Bu karar verme sürecinde var olan etik kodlar ve etik kılavuzlar kişiye yardımcı olabileceği gibi çözüme ulaşmak için kişilere çerçeveler oluşturmaya çalışan çeşitli yaklaşımlar da bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan birisi de Stockall ve Dennis (2015) tarafından özel eğitim alanında karşılaşılabilecek etik ikilemleri çözmeye yönelik oluşturulmuştur. Etik ikilemler için önerilen ve yedi adımlık bu çerçeve yaklaşım Şekil-1’de verilmiştir.

Şekil 1. Özel eğitimde etik ikilemlerin çözümünde izlenebilecek yedi adım

Etik ikilemlerle sıkça karşılaşan meslek gruplarından biri öğretmenlerdir. Öğretmenlerin bütün davranışlarının etik bir anlam içerebilmesi ve verdikleri kararların birçok kişiyi dolaylı ya da doğrudan etkileyebilmesinin bu sıklığı arttırdığı söylenebilir (Koç, 2010; Shapira-Lishchinsky, 2011). Günümüzde beklentinin ve yaşanan hızlı değişimlerle birlikte karmaşıklığın artması rekabetle birlikte öğretmenlerin yükünü arttırmış ve karar almaları gereken daha fazla durumla karşı karşıya kalmalarına neden olmuştur (Erdoğan, 2019). Öğretmenlerin karar almaları gereken durumların artmasının daha fazla etik ikilem yaşamalarına neden olacağı söylenebilir. Ayrıca özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin özel gereksinimli (ÖG) bireylerin ve onların haklarının savunucularından birisi olabilecekleri gerçeği özel eğitim öğretmenleri üzerindeki etik sorumlulukları arttırmaktadır (Fiedler ve Van Haren, 2009). Bununla birlikte ÖG bireylerle çalışırken karşılaşılabilecekleri etik durumlar diğer öğretmenlik alanlarından ayrılabilir. Özel eğitim öğretmenleri ÖG bireyler için kısa ve uzun vadeli etik etkileri olan kararlar verebilmektedirler. Örneğin; okula yerleştirmeye ilgili verilen bir karar çocuğun eğitim fırsatlarını anında ve tüm yaşamı boyunca etkileyebilir. Ayrıca özel eğitim öğretmenlerinin eğitim ortamında azınlık statüsünde değerlendirebilecek ve oldukça hassas bir öğrenci grubuyla çalışmalarından dolayı etik standartların daha önemli olduğu söylenebilir (Fiedler ve Van Haren, 2009). Bu sebeplerle özel eğitim alanının kendine has özellikleri nedeniyle özel eğitim öğretmenlerinin etik sorunlarla ve ikilemlerle çevrili olduğu söylenebilir (Gartin ve Murdick, 2000). Eğitim ortamlarında daha kırılgan bir grupla çalışıyor olmaları, farklı meslek gruplarıyla iş birliği kurmaları gerekliliği, acil müdahale gerektiren durumlarla sıkça karşılaşabilme durumları, ÖG bireyler hakkında toplumun yetersiz bilgisi toplumun özel eğitimle ilgili bilgi yetersizlikleri gibi durumlar özel eğitim alanının ve özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin etik sorunlarla ve etik ikilemlerle çevrilmesine neden olabilmektedir. Bu nedenlerle özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin karşılaştıkları problemler karşısında mesleklerinin gerektirdiği şekilde etik olarak çözümler üretebilmeleri beklenmektedir. Bu kapsamda özel eğitim öğretmenlerinin etik ikilemleri nasıl algıladıkları ve karşılaşılabilecekleri muhtemel ikilem durumlarında nasıl bir yol izleyecekleri oldukça önemlidir. Mevcut durumdan hareketle bu çalışmanın amacı özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin mesleklerini yerine getirirken karşılaşılabilecekleri etik ikilem örneklerini çözümlerken izledikleri adımları, çözümleme biçimlerini ve bu ikilem durumlarına yönelik bakış açılarını belirlemektir.

Yöntem

Araştırma Deseni

Özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin mesleki etik ikilemleri çözümüleme biçimlerini ve ikilem durumlarına bakış açılarını belirlemeyi amaçlayan bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımı kapsamında yer alan durum çalışması deseni ile tasarlanmıştır. Olgunun bağlamdan net olarak ayrılmadığı durumlarda olguyu derinlemesine inceleyerek birçok unsur ve unsurlar arasındaki etkileşim ortaya konmak istendiğinde durum çalışmalarına başvurulmaktadır (Yin, 2004). Bu çalışmada ele alınan durum; özel eğitim öğretmenlerinin olası etik ikilem durumları karşısındaki tepkilerinin hangi yönde olduğu ve bu durumlara yönelik getirdikleri çözüm önerilerinin neler olduğunu belirlemektir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemiyle çeşitlilik gösteren durumların ortak noktalarının belirlenerek çalışma grubunun farklı özellikleri ile oluşturulması hedeflenmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Çalışma grubu özellikleri Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma grubu özellikleri

Katılımcı Kodu	Cinsiyeti	Yaşı	Çalıştığı Kurum Türü	Mezuniyet Alanı	Çalışma Yılı
Katılımcı 1	Kadın	39	Özel Eğitim Sınıfı	Zihin Engelliler Öğretmenliği	15
Katılımcı 2	Kadın	40	Özel Eğitim Sınıfı	Zihin Engelliler Öğretmenliği	15
Katılımcı 3	Erkek	33	Özel Eğitim Okulu	Zihin Engelliler Öğretmenliği	5
Katılımcı 4	Kadın	35	Özel Eğitim Okulu	Zihin Engelliler Öğretmenliği	12
Katılımcı 5	Kadın	42	Özel Eğitim Okulu	Sınıf Öğretmenliği	20
Katılımcı 6	Kadın	40	Özel Eğitim Okulu	Görme Engelliler Öğretmenliği	18
Katılımcı 7	Kadın	48	Özel Eğitim Okulu	İşitme Engelliler Öğretmenliği	26
Katılımcı 8	Kadın	37	Özel Eğitim Sınıfı	İşitme Engelliler Öğretmenliği	10
Katılımcı 9	Erkek	48	Özel Eğitim Sınıfı	Zihin Engelliler Öğretmenliği	20
Katılımcı 10	Erkek	33	Özel Eğitim Okulu	Zihin Engelliler Öğretmenliği	11
Katılımcı 11	Kadın	32	Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Okul Öncesi Öğretmenliği	7
Katılımcı 12	Kadın	35	Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Sınıf Öğretmenliği ve Okul Öncesi	12
Katılımcı 13	Kadın	30	Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Okul Öncesi Öğretmenliği	5
Katılımcı 14	Kadın	28	Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Çocuk Gelişimi	5
Katılımcı 15	Erkek	32	Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Sınıf Öğretmeni	10

Özel eğitim hizmetleri Türkiye’de farklı eğitim kademelerinde (erken çocukluk, okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim) ve eğitim türlerinde (yaygın eğitim, tamamlayıcı eğitim, evde eğitim, hastanede eğitim ve aile eğitimi) sürdürülmektedir. ÖG bireyler yetersizlik düzeylerine ve yaşlarına göre özel eğitim okulları ve özel eğitim sınıflarında eğitimlerine devam ederken özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde de tamamlayıcı (destek özel eğitim hizmeti) eğitimi alabilmektedirler. Özel eğitim alanında yer alan bu kurumlarda da ÖG bireylerin farklı ihtiyaçlarına yönelik olarak farklı uzmanlar çalışabilmektedir. Bu durum özel eğitim alanında farklı okul türlerinde farklı uzmanların çalışmasını getirmektedir. Bu nedenle çalışmada özel eğitim alanında yer alan çeşitliliği yansıtmak amacıyla maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemiyle katılımcılar belirlenmiştir. Çalışmaya dahil olan katılımcıların özel eğitimde yer alan farklı okul türlerinden birinde çalışmaları, 5 yıl üzerinde deneyime sahip olmaları, cinsiyet ve mezuniyet alanı değişkenleri ile çalışmaya katılmaya gönüllü olmaları ölçüt olarak kabul edilerek bu değişkenlere uygun bir şekilde dağılım elde edilmeye çalışılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Etik İkilem Senaryolarının Oluşturulması

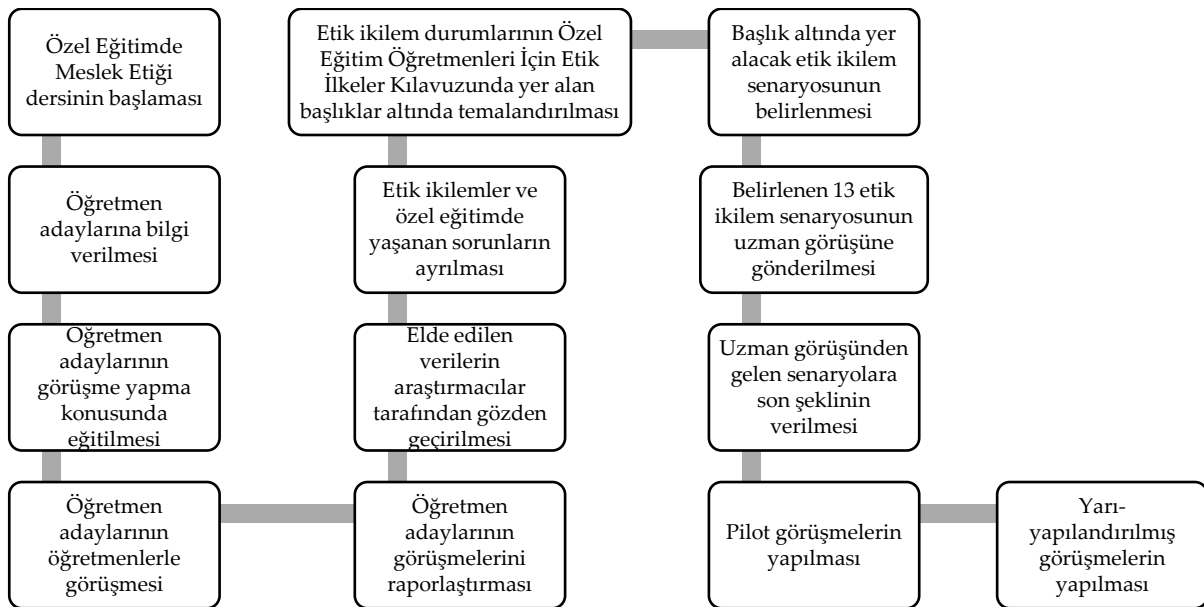
Araştırmada elde edilen veriler etik ikilem senaryolarıyla toplanmıştır. Verilerin senaryoya dayalı formlar ile toplanması farklı konularla ilgili katılımcıların görüşlerini ortaya çıkartabilmek amacıyla kullanılabilir. Senaryoları temel olarak oluşturulan formlar tutum, algı, norm, inanç ve etik ikilem gibi hassas konularla ilgili katılımcıların düşüncelerini bildirmelerini kolaylaştırmaktadır (Barter ve Renold, 1999; Gezer, 2020; Wilks, 2004). Etik ikilem senaryolarının oluşturulabilmesi için özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerden yaşadıkları etik ikilem durumlarını anlatmaları istenmiştir. Bu etik ikilem durumları Anadolu Üniversitesi Özel Eğitim Öğretmenliği bölümü 4. Sınıfa devam eden öğretmen adayları tarafından toplanmıştır. “Özel Eğitimde Meslek Etiği” dersini alan 31 öğretmen adayından özel eğitim alanında çalışan üç öğretmene ulaşarak ve özel eğitim alanında çalışırken yaşadıkları etik ikilem durumlarını belirleyerek rapor etmeleri istenmiştir. Öğretmen adaylarına görüşmelerinden önce hangi soruları soracakları, soruları sorarken nasıl davranacakları, katılımcıların cevaplarını nasıl kaydedecekleri ve görüşme sonucunda elde ettikleri etik ikilem durumlarını nasıl rapor edecekleri konusunda bir saatlik eğitim verilmiştir. Görüşmede öğretmen adaylarından katılımcılarına sadece “Özel eğitim alanında çalışırken yaşadığınızı düşündüğünüz etik ikilem durumunu anlatabilir misiniz?” şeklinde sorularını yönelmeleri belirtilmiştir. Demografik bilgi formu ve sorunun yer aldığı form öğretmen adaylarıyla paylaşılmıştır. Ayrıca katılımcıların (görüşme yapacakları öğretmenleri) belirlerken farklı kademelerde bulunan özel eğitim okulu, özel eğitim sınıfı, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışan öğretmenlerden seçmeleri, en az iki yıllık deneyimlerinin olması gibi kriterlere dikkat etmeleri ve görüşmeleri katılımcılar için uygun zaman diliminde gerçekleştirmeleri istenmiştir. Eğitim verilen öğretmen adayları 1 ay sonunda yaklaşık 90 öğretmenle görüşmüş ve bu görüşmeler sonucunda 260 etik ikilem durumu elde edilmiştir. Elde edilen bu etik ikilem durumları daha sonra araştırmanın üç yazarı tarafından ayrı ayrı değerlendirilerek “özel eğitim alanında yaşanan sorunlar” ve “etik ikilemler” olmak üzere iki başlık altına yerleştirilmiştir. Değerlendirme sonucunda elde edilen 62 etik ikilem durumu Özel Eğitim Öğretmenleri İçin Etik İlkeler Kılavuzunda (Vuran, 2020) yer alan 13 etik ilke başlığının (dürüstlük, tarafsızlık, duyarlılık ve saygı, gizlilik, hak ve ayrımcılıkları savunma, ihmal ve istismarı önleme, çıkar elde etmekten kaçınma, meslek itibarı, mesleki yeterlik, etkili öğretim yapma, araştırmacı sorumluluğu, iş birliği ve etkili iletişim ve sosyal sorumluluk) her birinin içeriğine uygun şekilde dağıtılmıştır. Araştırmacılar 13 etik ilke başlığı altında belirlenen etik ikilem durumlarını ayrı ayrı ve daha sonra bir araya gelerek değerlendirmişler ve yapılan değerlendirme sonrasında her bir başlık altında yer alacak etik ikilem durumu belirlenmiştir. Kılavuzda yer alan 13 etik ilkenin her biri için senaryo oluşturulmuş ve senaryoların bu başlıkları yansıtması beklenmiştir. Kılavuzda yer alan her bir başlık altında özel eğitim alanında çalışanların karşılaşabilecekleri etik ikilem durumlarını çözümlemeye yol gösterebilecek etik kodlar bulunmaktadır. Bu nedenle karşılaşılabilecek muhtemel senaryolar bu kılavuz yardımıyla çözülebilecek ya da yol gösterici olabileceği düşünüldüğü için bu senaryolar kılavuzda yer alan başlıklar altında oluşturulmuştur. Belirlenen 13 etik ikilem durumunun öğretmenlerden tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamak için yazarlar tarafından düzenlemeler yapılmış ve etik ikilem durumları senaryolara dönüştürülmüştür. Yazarlar tarafından oluşturulan bu senaryolar önce dil alanında bir uzmana gönderilmiş ve dil açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Dil uzmanının değerlendirilmesi sonucunda talep edilen düzenlemeler yapılmıştır. Düzenlemelerin ardından etik ikilem senaryoları etik ve özel eğitim alanında çalışmalarını bulunan 6 uzmana gönderilmiştir. Burada uzmanlarla “Özel Eğitim Öğretmenleri İçin Etik İlkeler Kılavuzu” ve kılavuzda yer alan her bir başlık için belirlenen etik ikilem senaryosu paylaşılmıştır. Uzmanlara gönderilen formda hem senaryonun dili hem de kılavuzda yer alan başlıkla bu başlık için belirlenen etik ikilem senaryosunun uyumuna ilişkin görüşlerini belirtmeleri istenmiştir. Uzmanlardan ayrıca senaryonun bir etik ikilem durumu olup olmadığını da değerlendirmeleri istenmiştir. Uzmanlardan gelen görüşler doğrultusunda veri toplama aracı olarak kullanılacak ve 13 etik ikilem senaryosundan oluşan “Etik İkilem Senaryolarına” son hali verilmiştir.

Görüşme

Araştırma verileri, etik ikilem senaryoları ve bu senaryolara ilişkin oluşturulan yapılandırılmış görüşme sorularıyla toplanmıştır. Görüşmelerde katılımcılara ilk olarak etik ikilem senaryosu okunmuş daha sonra ilgili senaryoya uygun olarak “Karşılaştığınız bu problemle nasıl başa çıkarsınız, siz olsanız bu durumda ne yapardınız, sizce bu durum bir sorun mudur? Neden?” gibi sorular yöneltilmiştir. Katılımcılarla yapılacak görüşmelerden önce iki farklı katılımcıyla pilot görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Pilot görüşmeler analiz sürecine dahil edilmemiştir. Pilot görüşmeye dahil olan katılımcılara görüşme tamamlandıktan sonra yöneltilen soruların dili, anlaşılabilirliği ve özel eğitim öğretmenlerinin ilgili senaryoya karşılaşma durumlarıyla ilgili sorular yöneltilmiştir. Pilot görüşmeler sonrasında senaryoların dil ve anlaşılabilirliği ile ilgili gelen görüşler dikkate alınarak son düzenlemeler yapılmış ve araştırmanın verilerini elde etmek üzere gerçekleştirilecek etik ikilem senaryoları ve bu senaryolara ilişkin oluşturulan yapılandırılmış görüşme soruları oluşturulmuştur. Tüm görüşmeler birinci yazar tarafından yüz yüze olacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeye dahil olan katılımcılar daha önce hiç görüşülmemiş ve bu konuyla ilk kez karşılaşılacak özel eğitim alanında çalışanlardır. Pilot görüşmelerden elde edilen veriler çalışmaya dahil edilmemiştir. Görüşmeler 40 ila 70 dakika arasında gerçekleşmiştir.

Verilerin Elde Edilme Süreci

Araştırmada kullanılacak verilerin elde edilme süreci Şekil 2’de verilmiştir.

Şekil 2. Araştırma verilerinin elde edilme süreci

Verilerin Toplanması, Analizi, İnanırcılık ve Araştırma Etiği

Araştırma verilerinin toplanması için özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerle birebir görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler sonucunda 520 dakikalık ses kaydının dökümünün yapılması sonucunda toplam 138 sayfalık döküm elde edilmiştir. Yapılan bu döküm işlemi her katılımcı için ayrı ayrı yapılmış, herhangi bir ekleme ya da çıkarma yapılmamıştır. Elde edilen dökümler, ikinci ve üçüncü yazar tarafından incelenerek dökümlerin doğruluğu onaylanmıştır.

Araştırmanın verileri betimsel analiz yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Betimsel analizde veriler önceden belirlenmiş olan temalara göre sınıflandırılır, sınıflandırmaya göre bulgular özetlenir ve özetler öznel birikimle yorumlanır (Baltacı, 2019). Betimsel analizin amacı elde edilen bulguları düzenleyerek ve yorumlayarak sunmaktır. Betimsel analiz; önceden belirlenmiş bir kavramsal çerçeve oluşturma, tematik çerçeveye göre verileri işleme, bulguları tanımlama ve bulguları yorumlama basamaklarından oluşmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2003). Çalışmada Özel Eğitim Öğretmenleri İçin Etik İlkeler Kılavuzunda (Vuran, 2020) yer alan 13 başlık tema olarak seçilmiştir. Katılımcıların her bir senaryo için verdiği yanıtlar bu başlıkların altında temalandırılarak yorumlanmıştır. Elde edilen veriler, yazarlar tarafından ayrı ayrı olarak temalar altında kodlanmış, daha sonra bir araya gelinerek kodlamalar üzerinde tartışılmış ve uyum sağlanmıştır.

Çalışmada inandırıcılığının sağlanması için kullanılan yöntemler;

- Senaryoların etik ikilemlerle karşılaşan uygulamacılardan direkt olarak alınması,
- Elde edilen senaryoların uzmanlar tarafından gözden geçirilmesi ve yine farklı uzmanlık alanlarında yer alan kişilere gönderilerek uzman görüşlerinin alınması,
- Senaryoların oluşturulmasında ve senaryoların yorumlanmasında farklı veri kaynaklarından verilerin elde edilmesi (görüşmeler, doküman incelemesi gibi),
- Katılımcılarla görüşmelerin yapılmasından önce senaryoların pilot çalışmada sunulması,
- Araştırmacılar tarafından önce bireysel kodlamaların yapılması ve sonrasında grup tartışması yapılarak uyum sağlanması yoluyla kodlayıcılar arası güvenilirliğin sağlanması şeklindedir.
- Kodlayıcılar arasındaki güvenilirlik 13 senaryo için ayrı ayrı olarak Miles ve Huberman (1994) tarafından önerilen (Güvenirlik = Görüş Birliği/[Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı]) formül kullanılarak hesaplanmıştır. Etik ikilem senaryoları için elde edilen güvenilirlik bulguları; Senaryo 1: %98, Senaryo 2: %97, Senaryo 3: %98, Senaryo 4: %99, Senaryo 5: %92, Senaryo 6: %95, Senaryo 7: %98, Senaryo 8: %99, Senaryo 9: %91, Senaryo 10: %96, Senaryo 11: %91, Senaryo 12: %95 ve Senaryo 13: %97 şeklindedir.

Çalışma etik ikilemler üzerine olsa da her çalışmada olduğu gibi gözetilmesi gereken ana etik ilkeler bu çalışmada da gözetilmiştir. Bu doğrultuda bilinçli onay, gizlilik, özel hayata saygı ve zarar vermeme, yanıltmama ve verilere sadık kalma ilkelerine çalışma süresince özen gösterilmiştir (Christians, 2005; Yıldırım ve Şimşek, 2003). Etik ilkeler bağlamında çalışmada alınan önlemler şu şekildedir:

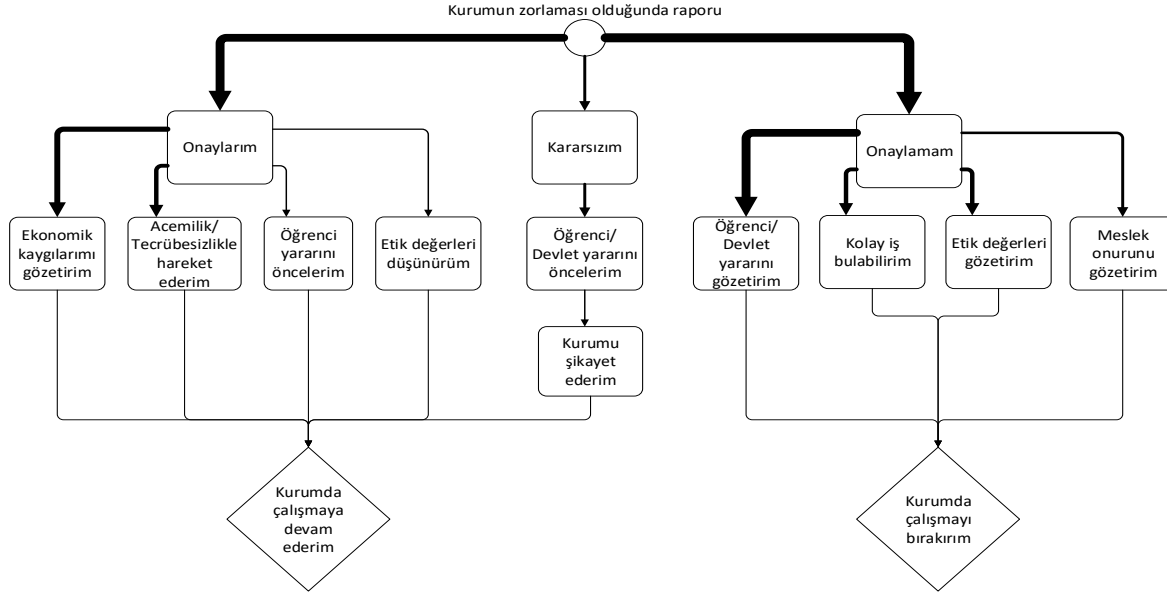
- Çalışmaya katılacak her katılımcıya bireysel olarak bilgilendirme yapılmış, çalışma öncesinde ve sonrasında yazılı izinler alınmıştır. Katılımcıların gönüllü olarak katıldıkları bu çalışmadan istedikleri anda çekilebilecekleri yazılı ve sözlü olarak kendilerine bildirilmiştir.
- Katılımcıların herhangi özel bir bilgisine yer verilmemiş, kendi izinleri kapsamında alınan bazı demografik bilgiler dışında kimliklerini açık edecek herhangi bir bilgiye çalışmada yer verilmemiştir.
- Ayrıca katılımcılarla ilgili bilgiler araştırmacılar dışında kimseyle paylaşılmamıştır.
- Katılımcıların kendi belirledikleri gün ve saatte görüşmeler gerçekleştirilmiştir.
- Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen verilerin dökümü ve analizi sırasında herhangi bir değişikliğe gidilmemiş ve alınan veriler olduğu gibi işlenmiştir. Verilere sadık kalınmıştır.
- Ayrıca araştırma gerçekleştirilmeden önce Anadolu Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan gerekli resmi izinler alınmıştır.

Bulgular

Araştırmada elde edilen bulgular, katılımcıların senaryolarda verilen durumlarda nasıl davranabileceklerine ilişkin ifadeleri analiz edilerek ortaya konulmuştur. Her bir temaya ilişkin bulgularla ilgili şemalar oluşturulmuştur. Şemalarda yer alan okların kalınlığı senaryoda verilen etik ikilem durumuna katılımcıların verdikleri yanıtların yoğunluğunu ifade etmektedir. Alt temaya katılım arttıkça okların kalınlığı da artmaktadır.

Dürüstlük Temasına İlişkin Elde Edilen Bulgular

Dürüstlük teması altında katılımcılara özetle şu senaryo verilmiştir: Özel özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde çalışıyorsunuz. Öğrencilerinizden birinin rapor süresi dolmak üzere ancak öğrencinin yeni bir rapora ihtiyacı yok. Ancak kurum yöneticileri öğrenciyi kaybetmemek için raporun yenilenmesini istiyorlar. İşe yeni başlamışsınız ve maddi sıkıntılarınız var. Raporu onaylamazsanız sizi işten atmakla tehdit ediyorlar. Karşılaştığınız bu problemle nasıl başa çıkarsınız? Neden? Dürüstlük temasına ilişkin elde edilen bulguların yer aldığı katılımcı davranışları Şekil 3'te verilmiştir.

Şekil 3. Dürüstlük temasına ilişkin katılımcı davranışları

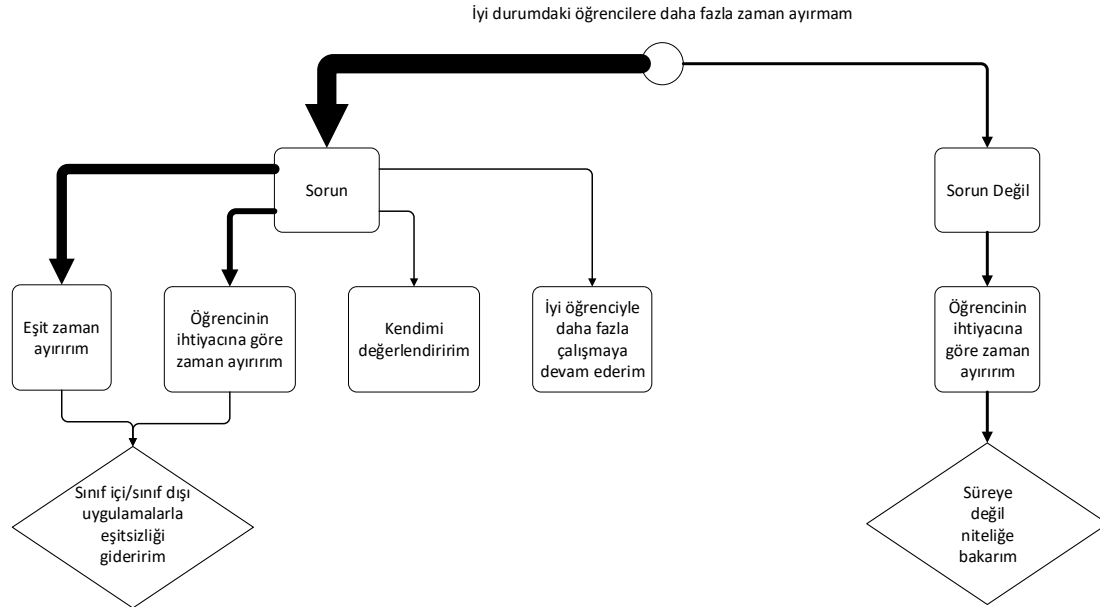
Dürüstlük temasında elde edilen bulgular incelendiğinde *onaylarım*, *onaylamam* ve *kararsızım* alt temalarının oluştuğu görülmektedir. Onaylarım alt teması incelendiğinde katılımcılar raporu onaylamaları için kurum yönetimi tarafından zorlandıklarında, işe yeni başladıkları için ekonomik kaygılarını ön planda tutacaklarını ve yine işe yeni başladıkları için acemilik ve tecrübesizlik nedeniyle işlerin böyle yürüdüğünü düşüneceklerini belirtmişlerdir. Katılımcı 4 “*Mesleğe yeni başladığım için biraz ilk başlayanlar da bir toyluk oluyor açıkçası. Onun verdiği acemilik ile büyük ihtimalle istediklerini yapardım gibi geliyor.*” şeklinde düşüncelerini belirtmiştir. Ayrıca raporu onaylayarak öğrencinin daha fazla süre eğitim almasını sağlayabilecekleri ve bunun öğrencinin yararına olacağını ifade etmişlerdir. Katılımcı 10 bu konudaki düşüncesini “*Şimdi burada birçok ailenin imkânı yok ders alması için. Şimdi bu çocuğu daha da geliştirmek için daha da ilerlemek için bazı şeyleri daha iyi öğrenmesi için kabul ederdim bunu.*” olarak belirtmiştir. Katılımcılardan biri kurumun yaptığının etik olmadığını bilmesine rağmen raporu onaylayacağını belirtmiştir. Katılımcı 2 bu konudaki görüşlerini “*... Evet, kurumun yaptığı etik değil ama göze alamazdım. ... onaylardım çocuğun raporunu.*” şeklinde ifade etmiştir. Elde edilen bulgular raporu onaylayan katılımcıların raporu onayladıktan sonra kurumda çalışmaya devam edeceklerini göstermektedir.

Onaylamam alt temasına ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde katılımcılar öğrenci/devlet yararını ön planda tutarak öğrencinin daha fazla etiketlenmeden eğitimine akranlarıyla birlikte devam etmesi ve devletin daha fazla ödeme yapmaması için raporu onaylamayacaklarını ifade etmişlerdir. Katılımcı 13 düşüncesini “*...çocukların olabildiğince akran düzeyine ulaşip, buradan çıkabilmeleri için hayata karışabilmeleri için çalışıyorsam, bunu gururla gidip, raporunun bittiğini bir daha gelmemesi gerektiğini seve seve söyledim.*” şeklinde ifade etmiştir. Katılımcılar özel eğitim alanında daha kolay iş bulabilecekleri, mesleğin kötü anılmasını istemeyerek meslek onurunu gözetebilecekleri ve istenilenin etik olmadığını düşündükleri için raporu onaylamayacaklarını belirtmişlerdir. Katılımcı 8 görüşlerini “*Hem çocuğun faydası hem de ülke çıkarları açıkçası. Çünkü devlet bu çocuk için belli bir ücret ödüyor. O, çocuğun eğitimden faydalanması için çocuğun toplumsallaşması için ve bağımsızlaşması için kurumun daha zengin olması için değil, ben öğretmen olarak başka bir yerde hatta kendi etik değerlerine daha uygun bir yerde de çalışmayı tercih edebilirim*” şeklinde ifade etmiştir. Raporu onaylamayacağını belirten katılımcılar bu zorlama sonucunda kurumdan ayrılacaklarını da belirtmişlerdir.

Kararsızım alt temasına ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde Katılımcı 3 öğrenci ve devlet yararını ön planda tutarak ismini vermeden kurumu şikâyet edeceğini ve şikâyet sonrasında kurumun kendini düzeltmesini bekleyeceğini belirtmiştir. Katılımcı 3 bu konudaki görüşlerini “*Öncelikle direk şikâyet hakkımı kullanırdım. Bunu da CİMER’de isimsiz şikâyet etme hakkımız var. Kişi kimliği gizli olarak şikâyet edebiliyor. Resmi olarak bu şikâyette bulunduğum takdirde bazı kurumlar bu şikâyetleri aldıklarında zaten kendi isimlerinin lekeleneyeceğini bildiği için böyle bir şeye girmiyorlar.*” sözleriyle ifade etmiştir. Katılımcı kurumun kendini düzelteceğini düşünerek işten ayrılmayacağını da belirtmiştir.

Tarafsızlık Temasına İlişkin Elde Edilen Bulgular

Tarafsızlık teması altında katılımcılara özetle şu senaryo verilmiştir: Sınıfınızda akademik açıdan iyi öğrenciler var. Bu öğrencilerinize -daha ileri bir duruma getirebilirim düşüncesiyle- derslerde daha fazla zaman ayırıyorsunuz. Diğer öğrencileri ihmal ettiğinizi, onlara daha az zaman ayırdığınızı; daha hızlı olan ya da daha kolay çalıştığınız öğrencilerinize ders içerisinde daha fazla zaman ayırdığınızı fark ediyorsunuz. Sizce bu durum bir sorun mudur? Neden? Sorun ise nasıl çözersiniz? Tarafsızlık temasına ilişkin elde bulguların yer aldığı katılımcı davranışları Şekil 4’te verilmiştir.

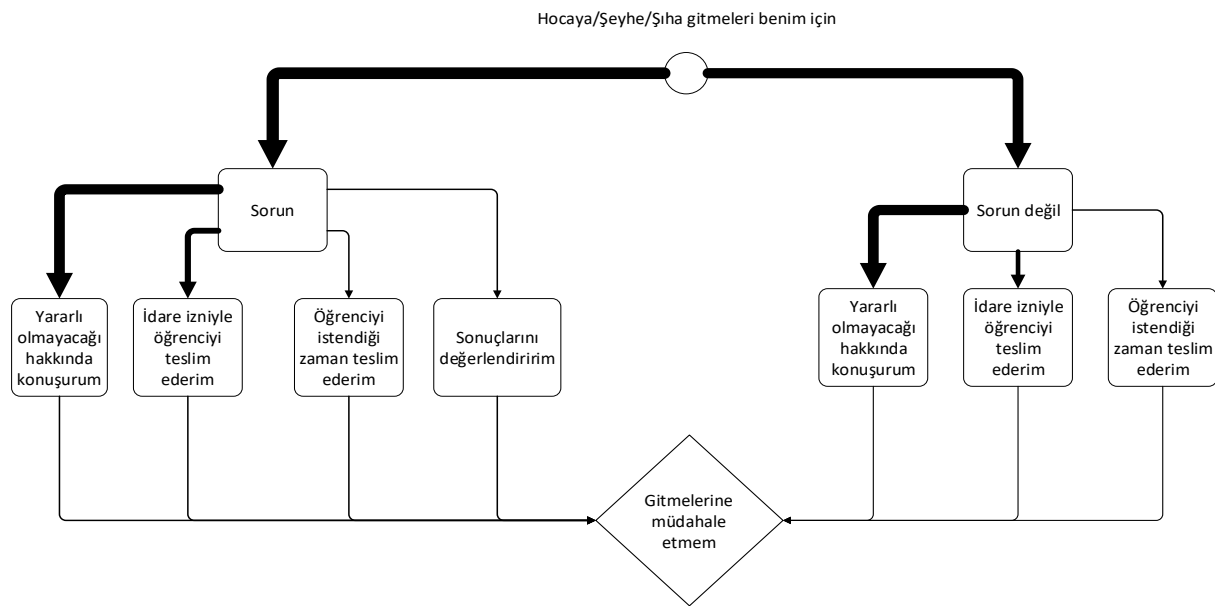
Şekil 4. Tarafsızlık temasına ilişkin katılımcı davranışları

Tarafsızlık temasına ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde *sorun* ve *sorun değil* alt temalarının olduğu görülmektedir. Sorun alt teması incelendiğinde daha hızlı olan ya da daha kolay çalıştığı öğrencilerine ders içerisinde daha fazla zaman ayırdığını fark eden katılımcıların sınıfındaki her öğrenciye eşit zaman ayıracağını ve hangi öğrencinin daha fazla ihtiyacı varsa ona göre zaman ayıracağını belirtmiştir. Katılımcı 1 bu konudaki görüşlerini “...eşit olarak zaman ayırmayı denerim. Hani daha fazla veya daha az değil de eşit zaman ayırmayı denerim.” şeklinde ifade etmiştir. Katılımcılar zamanı düzenlerken öğrencilerin birbirlerine yardımcı olması, öğrencilerin gruplandırılması, ağır düzeyde yetersizliği olan öğrenciyle daha fazla çalışma, ağır düzeyde yetersizliği olan öğrenciyle çalışırken işlevde bulunma düzeyi yüksek öğrencilerle genelleme çalışma, partner öğretmenle öğrencileri paylaşma gibi sınıf içi uygulamalara başvurabileceklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcılar eve ödev verme, aileleri farklı kurumlara yönlendirme gibi sınıf dışı uygulamalarla da gördükleri sorunu çözmeye çalışacaklarını belirtmişlerdir. Katılımcı 5 “...ailenin ekonomik durumu varsa aileyi yönlendirirdim. Yani hani özel dersler alabilir? Böyle kurumlar var artık çocuklara yönelik aktivitelere çocuğun hani diğer öğrenciler ile yapamayacağına, çocuğun yaptığı aktivitelere yönelik atölyeler var mesela. Atölyelere yönlendirirdim. Ondan sonra yani maddi durumu ucu açık olduğu zaman her türlü imkânı ben belediye söylerdim. Elimden geldiğince işte buralara gidin buraya gidin. Hani şu şu kurumlar var, daha çok yetiştirebilirsiniz derdim.” ifadeleriyle düşüncelerini belirtmiştir. Sorun alt teması incelendiğinde katılımcılardan biri daha fazla zaman ayırdığını fark ettiğinde neden yavaş ilerlediğini tespit etmek amacıyla kendi hatalarını değerlendireceğini belirtmiştir. Katılımcı 12 bu konudaki görüşlerini “Kesinlikle orada bir dururum. Diğer az ilgilendiğimi düşündüğüm çocukla neden az? Daha doğrusu neden bu kadar yavaş ilerlediğini bir kere öncelikle tespit etmeye ve onun alt yapısıyla kaynaklı olan nedenleri bulmaya çalışırım.” şeklinde ifade etmiştir. Katılımcılardan biri bu durumu fark etse bile iyi öğrenciyle daha fazla çalışmaya devam edeceğini belirtmiştir. Katılımcı 4 “Bu durumu bu şekilde devam ediyoruz açıkçası. Yani vicdani açıdan tabiki rahat değiliz ama diğer çocukları da hani artıları daha fazla olduğu için onları düşündüğümüz için. Böyle devam ediyoruz.” sözleriyle ifade etmiştir.

Sorun değil alt temasına ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde katılımcılar öğrencilerin gereksinimlerine göre zaman ayarlayacaklarını, önemli olan noktanın süreden çok nitelik olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcı 7 bu konudaki görüşlerini "...Yani şey eğer alabiliyorsa zaten ona daha fazla vermek gerekir. Ötekinin öz bakım becerileri ile eğer ilerleyecekse onu her şekilde her fırsatta değerlendiririm. O ötekini daha akademik götürdüğüm için belki daha fazla zaman ayırabilirim bunun da bir sorun olduğunu düşünmüyorum. Yani nitelik önemli orada. Hani zamanın, zaman, süre önemli olduğunu çok düşünmüyorum. Ortaya çıkacak ürün önemli bence." şeklinde ifade etmiştir.

Duyarlık ve Saygı Temasına İlişkin Elde Edilen Bulgular

Duyarlık ve saygı teması altında katılımcılara özetle şu senaryo verilmiştir: Öğrencilerinizden birinin velisi ders sırasında çocuğunu alarak götürmek istiyor. Nedenini sorduğunuzda çocuğunu bir hocaya/şeyhe/şıha götüreceğini ve okuyup üfleyince çocuğunun otizminin geçeceğini söylüyor. Veli çocuğunu dersten alıp götürmekte ısrarcı oluyor. Sizce bu durum bir sorun mudur? Neden? Sorun ise nasıl çözersiniz? Duyarlık ve saygı temasına ilişkin elde bulguların yer aldığı katılımcı davranışları Şekil 5'te verilmiştir.

Şekil 5. Duyarlık ve saygı temasına ilişkin katılımcı davranışları

Duyarlık ve saygı temasına ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde *sorun* ve *sorun değil* alt temalarının oluştuğu görülmektedir. Sorun alt teması incelendiğinde katılımcılar ailenin çocuklarını dersten alıp hocaya/şıha/şeyhe götürme talepleriyle karşılaştıklarında bunun çocuğa herhangi bir yararı olmayacağı konusunda aileyle konuşacaklarını belirtmişlerdir. Ayrıca ailenin okul idaresinden izin alarak çocuklarını dersten alabileceğini belirtmişlerdir. Katılımcı 4 bu konudaki düşüncelerini "Böyle bir istek varsa hani veliyi ikna etmeye çalışırım. Bunun bir faydası olmayacağından bahsederim, konuşma yaparım. Eğer veli yine ikna olmuyorsa müdür beye yönlendiririm izin alması gerektiğini ondan. Eğer izin alırsa çocuğunu öyle alabileceğini söylerim." şeklinde belirtmiştir. Katılımcılardan biri aile ne zaman isterse öğrenciyi teslim edeceğini ifade etmiştir. Katılımcılardan biri ise öğrenciyi gitmeden önce, sonra ve gittikten sonra değerlendireceğini değişim konusunda aileyle konuşacağını belirtmiştir. Katılımcı 14 bu konudaki düşüncelerini belirtirken "Çözüm için mutlaka ön test son test yapardım. Derdim ki, tamam hocanın etkisi ne zaman olacak? Siz bana söyleyin atıyorum iki hafta sonra hoca etkili olacak, devreye giriyor hocanın yaptıkları. İki hafta sonra bu testi tekrar yapalım derim yani. Sonuçları da beraber tartışırız." ifadelerini kullanmıştır.

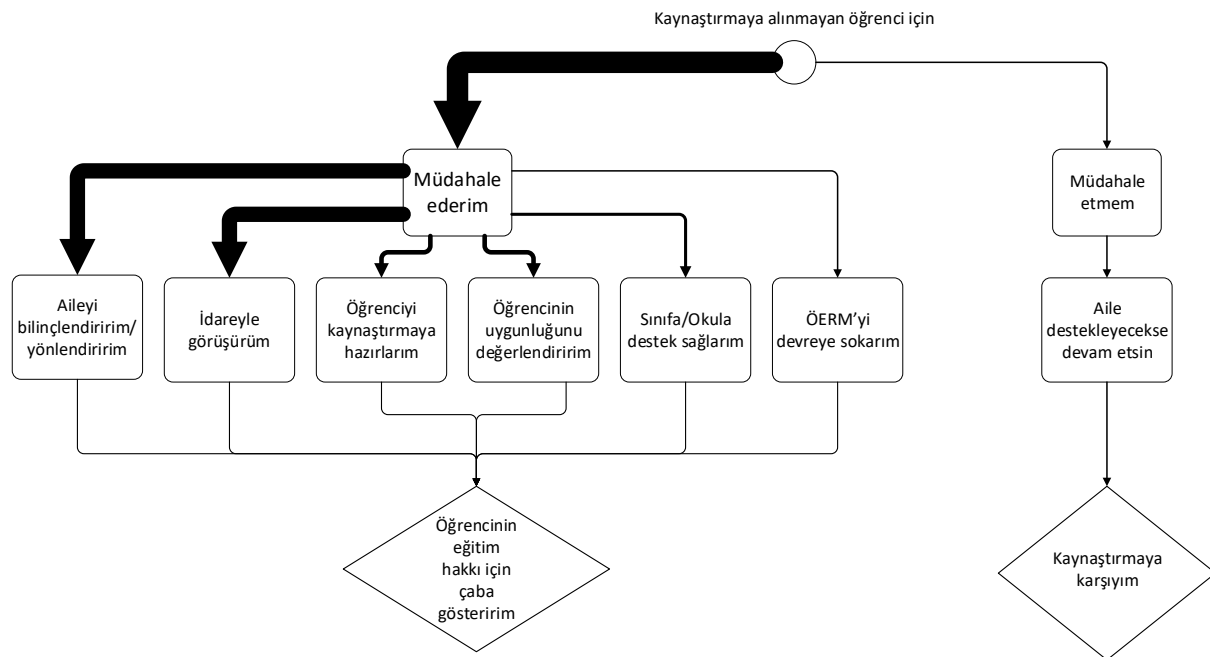
Sorun değil alt teması incelendiğinde katılımcılar sorun temasında olduğu gibi bir yararı olmayacağı konusunda aileyle konuşacaklarını belirtmişlerdir. Ayrıca ailenin okul idaresinden izin alarak çocuklarını dersten alabileceğini ifade etmişlerdir. Katılımcılardan biri ise aile istediği zaman öğrenciyi teslim edeceğini belirtmiştir. Katılımcı 6 "Bu çok büyük bir sorun değil yani bu bizi yani çocuğunu dersten alabilir ama böyle bir yere götürmesi hala bunlara bağlı kalması bunlardan medet umması kişi açısından

sorun o kişi açısından sorun. Hani çocukta gerilime olur mu? Hayır, sen o an ne yapabilirsin sınıfta ben ondan mesulüm yani o an kurtarabilirim. O ana hüküm edebilirim. O anın haricindeki ev ortamına ya da işte dışarıda yaşadığı toplumdaki sorunlara ben müdahale edemem.” cümleleriyle düşüncelerini ifade etmiştir.

Duyarlık ve saygı temasına ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde ailenin çocuklarını dersten alıp hocaya/şıha/şeyhe götürme talepleriyle karşılaşan katılımcıların bu durumu sorun olarak değerlendirse de değerlendirmese de sonucunda ailenin çocuğunu okuldan alıp götürmesine müdahale etmeyecekleri görülmektedir. Katılımcılar ailenin bu talebine karışmayacaklarını belirtmişlerdir. Katılımcı 11 bu konudaki görüşlerini “Yani işte örneğin bilimsel sonuçlar bunun çok işe yaramadığını gösteriyor ama eğer gitmek sizi rahatlatacaksa tamam o zaman gidin eğer bir zararı olmayacaksa çocuğa zarar veren bir şey yapmayacaksa o zaman gidin derdim.” şeklinde belirtmiştir. Katılımcı 15 ise “...Evde işte üfürükçüye falan götürmesi beni pek ilgilendirmiyor açıkçası. Orasına karışamıyorum.” sözleriyle düşüncelerini aktarmıştır.

Hak ve Ayrıcalıkları Koruma ve Savunma Temasına İlişkin Elde Edilen Bulgular

Hak ve ayrıcalıkları koruma ve savunma teması altında katılımcılara özetle şu senaryo verilmiştir: Özel eğitim öğretmeni olarak çalıştığınız okulda bulunan bir sınıfa kaynaştırma öğrencisi olduğu için alınmayan bir öğrencinin ailesi, yakın bir arkadaşınız aracılığıyla size ulaşıyor. Aile yasal hakları konusunda yeterli bilgiye sahip değil kendilerini de yeterli düzeyde ifade etmekte zorlanıyorlar. Ayrıca çalıştığınız okula sizin çocuğunuz da devam ediyor. Okul yönetimiyle aranız daha önce yaşadığınız problemlerden ötürü çok iyi değil. Karşılaştığınız bu durumda ne yaparsınız? Neden? Hak ve ayrıcalıkları koruma ve savunma temasına ilişkin elde bulguların yer aldığı katılımcı davranışları Şekil 6’da verilmiştir.

Şekil 6. Hak ve ayrıcalıkları koruma ve savunma temasına ilişkin katılımcı davranışları

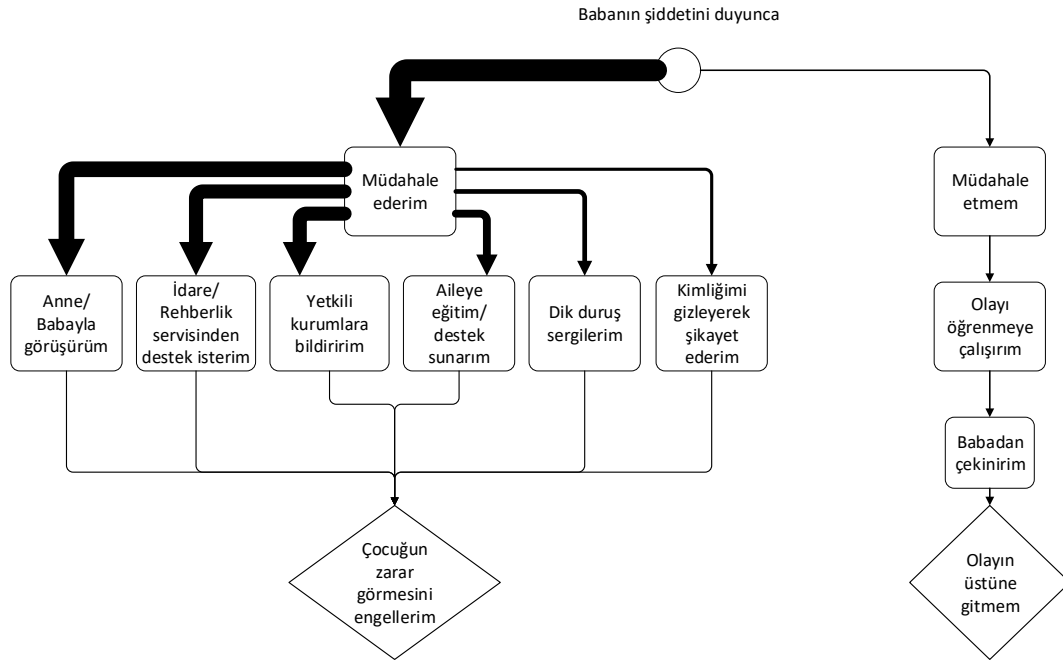
Hak ve ayrıcalıkları koruma ve savunma temasına ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde müdahale ederim ve müdahale etmem alt temalarının oluştuğu görülmektedir. Müdahale ederim alt teması incelendiğinde katılımcılar, çocukları kaynaştırmaya alınmayan aileyi hakları ve neler yapabilecekleri konusunda bilgilendireceklerini ve aileyi gerekli kurumlara yönlendireceklerini belirtmişlerdir. Katılımcı 6 bu konu hakkındaki görüşlerini “Veliyi bilgilendiririz. Velinin birtakım hakları var, ailenin itiraz hakkı var. İşte birtakım yasalar var, yönetmelikler var, bunlardan haberdar olabilir. İşte kurumla ilgili rehberlik servisi ile onun üzerine RAM. RAM’ın işte bunun bilgilendirilmesi ile ilgili söylediğinizde daha da olmazsa ilçe özel eğitim kuruluna gitmesi gerektiği ile ilgili bir bilgi verilebilir. O zaman zaten sorun çözülür.” sözleriyle ifade etmiştir. Katılımcılar öğrencinin kaynaştırmaya alınmaması durumunda idareyle aralarının kötü

olmasına rağmen idareyle tekrardan görüşebileceklerini ifade etmişlerdir. Katılımcı 1 “Yani bu durumda idarenin isteme gibi bir hakkı söz konusu değil öğrenciyi. İdare ile ben bu şekilde görüşmemi gene yapardım. Aileyi de bu şekilde bilgilendirip öğrenciyi okula alınması için elimden geleni yapacağımı düşünüyorum.” şeklinde konuyla ilgili görüşlerini belirtmiştir. Katılımcılar, öğrencinin kaynaştırmaya uygun olup olmadığıyla ilgili kendi değerlendirmelerini yapacaklarını ve gerekiyorsa öğrenciyi kendi çalıştıkları özel eğitim sınıfına alarak kaynaştırma ortamına hazırlayabileceklerini ifade etmişlerdir. Katılımcı 7 konuyla ilgili görüşlerini “Özel eğitim öğretmeniyim hani. Gerekirse kaynaştırmadan önce özel eğitim sınıfına alıp çocuğu bir süre hani çocuğun davranışlarını gözlemek açısından falan şey yaparım sınıfıma kabul ederim. Hani idare ile de bunu konuşurum. Hani çocuğun kaynaştırmaya uyumlu olup olmadığını, belki yarı zamanlı kaynaştırma şeklinde devam etmesi konusunda da okul idaresi ile konuşurum.” cümleleriyle açıklamıştır. Katılımcılar öğrencinin devam ettiği sınıfa ve sınıfın öğretmenine süreçte destek olabileceğini belirtmişlerdir. Katılımcı 8 “Projeler yaptım, etkinlikler yaptım, öğretmenlerle iş birliği yapmaya çalıştım, iyi ilişkiler kurmaya çalıştım. Onların yardım talep etmeseler bile ilk başta sınıflarında duyduğum bir sorun varsa direk ben gittim, yardım sundum. Hocam böyle bir konu var, isterseniz yardımcı olabilirim. Benim bu konuda tecrübem var ya da bu konuda size sormak istediğim fikirlerim var. Siz onların sorunlarını çözmeye başladığınızda onların sorumluluk, şöyle de düşünmek istiyor öğretmenler, bir sorun olduğunda yalnız hissetmediklerini hissetmek istiyorlar açıkçası.” şeklinde düşüncelerini ifade etmiştir. Katılımcılardan biri öğrencinin devam ettiği bir özel eğitim ve rehabilitasyon merkezi varsa bu merkezi savunuculuk için devreye sokmaları konusunda aileyle görüşebileceğini aktarmıştır. Katılımcı 3 bu konudaki düşüncelerini “Ben genellikle böyle durumlarda işi rehabilitasyon merkezlerine paslamalarını söylüyorum diyorum siz rehabilitasyon merkezinden destek alıyorsunuz. Oradaki arkadaşlarla görüşün onlar çünkü sizi orada tutmak için de sizinle iyi geçinmek zorundalar. Oraya söylediğinizde rehabilitasyon merkezleri sizin haklarınızı savunmaya başlarlar. Ben genelde böyle durumlarda okulla ilgili olduğu zaman rehabilitasyonu ortaya sokuyorum.” sözleriyle ifade etmiştir. Katılımcıların kaynaştırmaya alınmayan öğrenci için ortaya koydukları bu davranışların temel amacının ise her öğrencinin eğitim hakkı konusunda çaba göstermeleri olduğu görülmektedir. Katılımcı 9 konuyla ilgili görüşlerini “Yani özel eğitim öğretmeniyim. Bu durumun içindeyim. Engelli bir birey ya da yetersizliği olan bir bireyin neler yaşayabileceğini ailenin neler yaşayabileceğini bildiğim için herkesin eğitim hakkı olduğunu düşündüğüm için bu hakkı herkesin kullanması gerektiğini düşünüyorum.” cümleleriyle görüşlerini ifade etmiştir.

Müdahale etmem alt teması altında elde edilen bulgular incelendiğinde katılımcılardan birinin kaynaştırmaya alınmayan bir öğrenci görmesi durumunda müdahale etmeyeceğini ifade ettiği görülmektedir. Kaynaştırma sürecinde ailenin dışardan alacağı desteğin çok önemli olduğunu ve öğrencinin bir şeyler kazanabilmesi için farklı şekillerde desteklenmesi gerektiğini belirtmiştir. Katılımcı, bu durumu kaynaştırmaya karşı olduğu için bu olayda böyle davranacağını ifade etmiştir. Katılımcı 10 konuyla ilgili görüşlerini “Ben aileye derim ki, bak 30 öğrenci var. Bunlar bireysel. Bu çocukla bireysel daha hızlı ilerliyor. İmkânın var mı, paran var mı? Var. O zaman kaynaştırmaya devam etsin ama okuldan çıktıktan sonra günde en az 2 saat ya da 3 saat bir özel hoca tutma imkânın varsa tutarsın. Çocuğu ona yetiştirirsin.” sözleriyle belirtmiştir.

İhmal ve İstismarı Önleme Temasına İlişkin Elde Edilen Bulgular

İhmal ve istismarı önleme teması altında katılımcılara özetle şu senaryo verilmiştir: Öğrencilerinizden birinin şiddet gördüğünü düşündürecek bazı davranışlarını gözlemliyorsunuz. Öğrencinizin ödevlerini yapmadığı bir gün annesiyle ödevleriyle ilgili konuştuğunuz sırada anne “Akşam babası karanlık odaya kilitledi. O yüzden ödevlerini yapamadı.” gibi cümleler kuruyor. Öğrencinin babasının daha önce okuldaki farklı bir öğretmenle problem yaşadığını ve okula gelerek öğretmeni tehdit ettiğine ilişkin bir olay da duymuşsunuz. Karşılaştığınız bu durumda ne yaparsınız? Neden? İhmal ve istismarı önleme temasına ilişkin elde bulguların yer aldığı katılımcı davranışları Şekil 7’de verilmiştir.

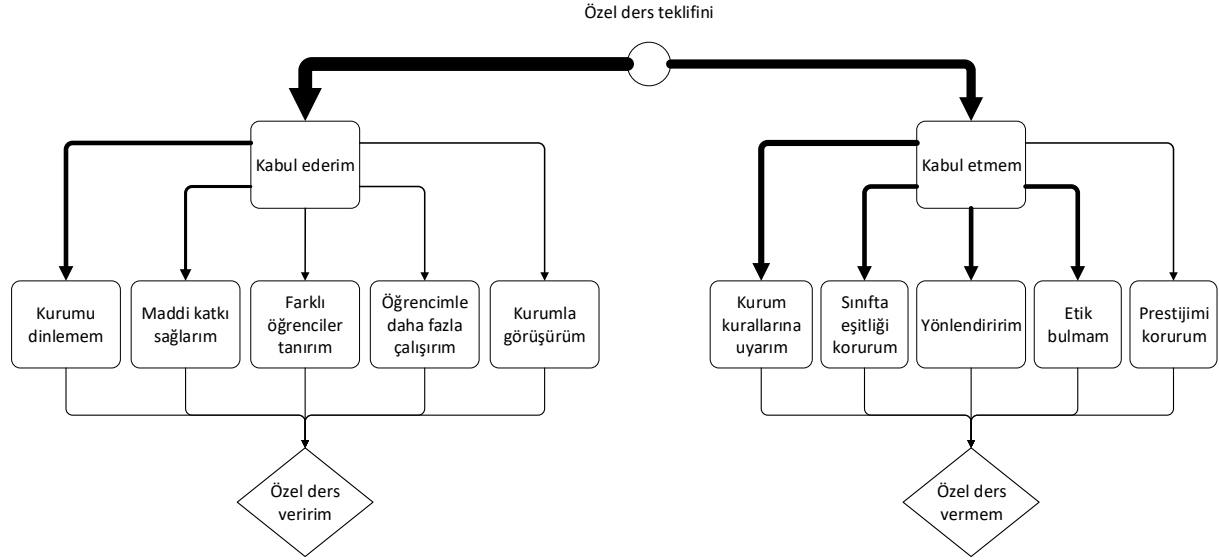
Şekil 7. İhmal ve istismarı önleme temasına ilişkin katılımcı davranışları

İhmal ve istismarı önleme temasına ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde *müdahale ederim* ve *müdahale etmem* alt temalarının olduğu görülmektedir. Müdahale ederim alt teması incelendiğinde babanın çocuğuna şiddet uyguladığını annenin ifadeleriyle öğrenmeleri durumunda katılımcılar anne ve özellikle babayı çağırıp konuşacaklarını belirtmişlerdir. Bu görüşmeyi gerçekleştirirken uzman desteğinin önemli olduğunu belirterek okul idaresi ve rehberlik servisinden destek alacaklarını ifade etmişlerdir. Katılımcı 9 bu konudaki görüşlerini “Siz ne kadar uzmanlık alanınızın dışına çıkarsanız sorunların o kadar büyüme olasılığı yükselir. Ama bir rehber öğretmen çok daha uygun bir şekilde konuşabilir, doğru yönlendirebilir ve bunu raporlandırmak da onun görevi. Ben ona bildirim okul idaresine bildiririm.” sözleriyle ifade etmiştir. Katılımcılar, aileyi bu konuda destek alması için uzmanlara yönlendirirken aileye de eğitim verebileceklerini belirtmişlerdir. Katılımcılar aileyle görüşükten veya gerekli desteği vermelerine rağmen şiddetin devam etmesi durumunda yetkililere gizli ya da açık bir şekilde bildirebileceklerini ifade etmişlerdir. Katılımcı 11 bu konudaki görüşlerini “Olan biten süreçle ilgili ve idareyi de bilgilendirerek yani aileyi biraz daha diyalogu geliştirmeye çalışırdım. Hani şeyi öğrenebilmek için ve hani ailenin davranış değişikliği için hani işte uygun sınırı koyma vs gibi. Sonra davranış yöntemlerini aileye öğretmeye çalışırdım ama bu durum devam ederse de sanırım herhalde yapılması gereken yasal prosedürler var herhalde üstler o konuda bilgilendirirdi diye düşünüyorum.” cümleleriyle belirtmiştir. Katılımcılar babanın korkutucu rolüne rağmen dik duruş sergilemenin önemli olduğunu ve dik duruş sergilemeleri halinde babanın da bu dik duruştan çekineceğini belirtmişlerdir. Katılımcı 8 konuyla ilgili görüşlerini “Ben açıkçası böyle şeylerin daha çok üstüne gidiyorum ilginç bir şekilde. Çünkü o insanlar insanları korkutarak sindiriyorlar ve daha da cesur oluyorlar ya. İşte tam tersi burada bir kırılma noktası gerekiyor. Hayır ben senden korkmuyorum. Korkulacaksa da sen benden korkmalısın, çünkü ben seni durduracak şeyler yapabilecek güçteyim. Öğretmen olarak.” cümleleriyle ifade etmiştir. Katılımcılar babanın çocuğuna karşı şiddetini fark etmeleri durumunda davranışlarını yönlendiren motivasyonun bir çocuğun zarar görmesini engellemek olarak ifade etmişlerdir. Katılımcı 7 “Dik duruş sergilerim evet. Yani geri durmam. Dediğim gibi benim hani prensip olarak bir çocuğun hayatı benim için her şeyden önemli yani, geri durmam yani yapacağım şeyden.” sözleriyle konuyla ilgili düşüncelerini belirtmiştir.

Katılımcılardan biri olayın iç yüzünü öğrenmek için anneye konuşacağını belirtmesine rağmen ailenin problemlili olduğunu ve babadan çekineceğini ifade ederek olayın üstüne gitmeyeceğini belirtmiştir. Katılımcı 15 konuyla ilgili görüşlerini “Bu adamın sağı solu belli olmaz. Çocuğuna bunu yapan bana neler yapmaz gibi öngörülerle kendime bir yol çizmeye çalışırım ve sanırım belli bir şeyden sonra artık onu şey yapmaz yani kendini düşünmeye başlarım.” cümleleriyle ifade etmiştir.

Çıkar Elde Etmekten Kaçınma Temasına İlişkin Elde Edilen Bulgular

Çıkar elde etmekten kaçınma teması altında katılımcılara özetle şu senaryo verilmiştir: Çalıştığınız kurumda toplam dört öğrenciniz var. Bu öğrencilerden birinin ailesi çocuğuna özel ders vermeniz karşılığında, oldukça yüksek bir ücret ödemeyi ısrarla teklif ediyor. Çalıştığınız kurum ise, sadece kurum dışından öğrencilere özel ders vermenizi istiyor. Fakat bu teklif hem hafta sonlarınızı değerlendirmenizi sağlayacak hem de sizi maddi anlamda rahatlatacak. Size sunulan bu teklifi nasıl değerlendirirsiniz? Neden? Çıkar elde etmekten kaçınma temasına ilişkin elde bulguların yer aldığı katılımcı davranışları Şekil 8’de verilmiştir.

Şekil 8. Çıkar elde etmekten kaçınma temasına ilişkin katılımcı davranışları

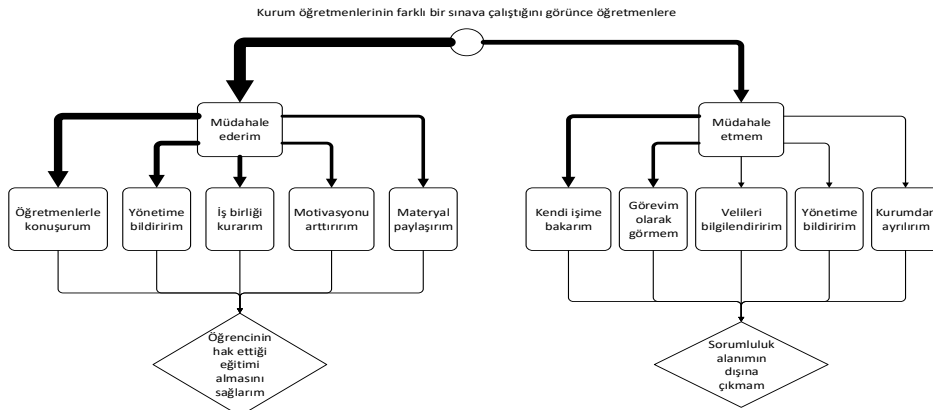
Çıkar elde etmekten kaçınma temasına ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde *kabul ederim* ve *kabul etmem* alt temalarının olduğu görülmektedir. Çalıştığı kurumdaki sınıfına devam eden bir öğrencinin velisinden gelen özel ders teklifini kabul edeceğini belirten katılımcılar, kurumun bu konuda kuralları bulursa da kurumu dinlemeyeceklerini belirtmişlerdir. Katılımcı 10 bu konudaki görüşlerini “Kabul ederim direk. Çünkü benim giderimi kurum belirlemiyor. Benim harcamalarımı ya da özel hayatımı kurum belirlemediği için...” cümleleriyle ifade etmiştir. Katılımcılar kendilerine maddi kazanç sağlayacağı için de özel ders teklifini kabul edeceklerini belirtmişlerdir. Katılımcı 15 “Neden tamamen ihtiyaçlarım. Maddi ihtiyaçlarım eğer ihtiyacım olmasa böyle bir şeyin içine girmem zaman da kaybetmem. Zamanı tamamen kendime ayırırım ama orada ilk şeyde ilk etapta benim maddi düşüncem ön plana çıkıyor zamandan ziyade. Çünkü orada ihtiyacım o yönde fazla.” şeklinde konuyla ilgili düşüncelerini ifade etmiştir. Katılımcılar özel ders teklifini kabul etme nedenlerini farklı öğrenciler tanıma ve kendi öğrencisiyle daha fazla çalışma fırsatının oluşacak olması olarak belirtmişlerdir. Katılımcı 14 düşüncelerini “Kesinlikle kabul ederim, çünkü zaten o eğitimi ben vermezsem kesinlikle birisi verecektir. En azından kendi eğitimimi hem okulda hem de çocukla ev ortamında uygulayabilirim.” cümleleriyle belirtmiştir. Katılımcılardan biri kurumuyla kendi öğrencisine özel ders verememenin nedenlerini görüşeceğini ifade etmiştir. Katılımcı 4 “Yani öğrencinin gerçekten özel dersten de faydalanıp bir şeyler katabileceğini düşünüyorsam verebilirdim. Bunu kurumla konuşup yani kurumun böyle bir şeyi neden istediğini düşünürdüm önce. Hani onlarla bir görüşme yapardım. Çocuğa fayda sağlayabileceğini düşünüyorsam ona bir şeyler katabileceğini düşünüyorsam kabul edebilirdim bu durumu.” ifadeleriyle görüşlerini belirtmiştir. Katılımcılar çalıştıkları kurumun kendi öğrencilerine özel ders vermesini uygun görmese de özel ders vereceklerini belirtmişlerdir.

Kabul etmem alt temasına ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde katılımcılar kurumun belirlediği kurallara uyacaklarını belirtmişlerdir. Katılımcı 2 konuyla ilgili görüşlerini ifade ederken “Hayır kabul etmem, kabul etmedim de zaten bugüne kadar hep benim böyle dışarıdan oldu ki kurumunda böyle bir kuralı varsa ben kurumun kurallarına uyarım yani hani. Uymayacağımı da düşünmüyorum.” sözlerini kullanmıştır. Katılımcılar öğrenciler arasında ayrımcılık yapabilecekleri için sınıf içerisinde eşitliğin bozulacağını ifade etmişlerdir. Katılımcı 9 “Evet burada bir ayırım yapmış olursunuz, ayrımcılık yaratmış olursunuz bu olmaz.” sözleriyle düşüncelerini ifade etmiştir. Katılımcılar teklifi kabul etmeyerek aileyi

güvendikleri başka bir öğretmene yönlendirebileceklerini belirtmişlerdir. Katılımcı 1 bu konudaki düşüncelerini ifade ederken “Öğrenciye vermek onun evet daha ileriye götürür ama belki başka iyi bildiğim güvendiğim bir arkadaşım önerebilirdim hocam öyle söyleyeyim.” cümlelerini kullanmıştır. Katılımcılar sınıflarında yer alan bir öğrenciye özel ders vermeyi etik bulmayacaklarını da ifade etmişlerdir. Katılımcı 8 “Bir öğretmenin kendi okulundaki kendi kurumundaki öğrencilere özel ders vermesini ben etik bulmuyorum açıkçası. Bana gelen teklifleri de hep bu sebeple reddettim.” sözleriyle düşüncelerini ifade etmiştir. Katılımcılardan biri ailenin kendisinden ders aldığı anlatacağını ve ismini korumak için bu teklifi kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Katılımcı 6 bu konudaki düşüncelerini ifade ederken “Aile öğretmene özel ders verdiğini, ücret ödediğini, birde bunu ballandıra ballandıra anlatır. Sonuçta yani isim önemli. Yani bu her şey maddiyat değil belki hani birkaç kişiye daha giderseniz o ücreti o şekilde tamamlarsınız. Tek kişiden alacağımıza. Ama isminizi korursunuz yani.” cümlelerini kullanmıştır. Katılımcılar özel ders vermeyeceklerini belirtmişlerdir.

Meslek İtibarı Temasına İlişkin Elde Edilen Bulgular

Meslek itibarı teması altında katılımcılara özetle şu senaryo verilmiştir: Mezun olduktan sonra bir özel eğitim ve rehabilitasyon merkezinde çalışmaya başladınız, kısa zamanda kuruma alışıyorsunuz ve kurumdaki diğer öğretmenlerle de iyi anlaşıyorsunuz. Kurumun fiziki olanakları yeterli değil, materyal eksiklikleri var ve öğretmenlerin motivasyonları da yüksek değil. Bir süre sonra ders zamanlarında diğer öğretmenlerin öğrencilerinin önlerine bir etkinlik koyarak sınıfta KPSS’ye çalıştıklarını gözlemliyorsunuz. Merkeze gelen öğrencilerin kısıtlı zamanlarını böyle geçirmeleri sizi rahatsız ediyor. Karşılaştığınız bu durumda ne yaparsınız? Neden? Meslek itibarı temasına ilişkin elde bulguların yer aldığı katılımcı davranışları Şekil 9’da verilmiştir.

Şekil 9. Meslek itibarı temasına ilişkin katılımcı davranışları

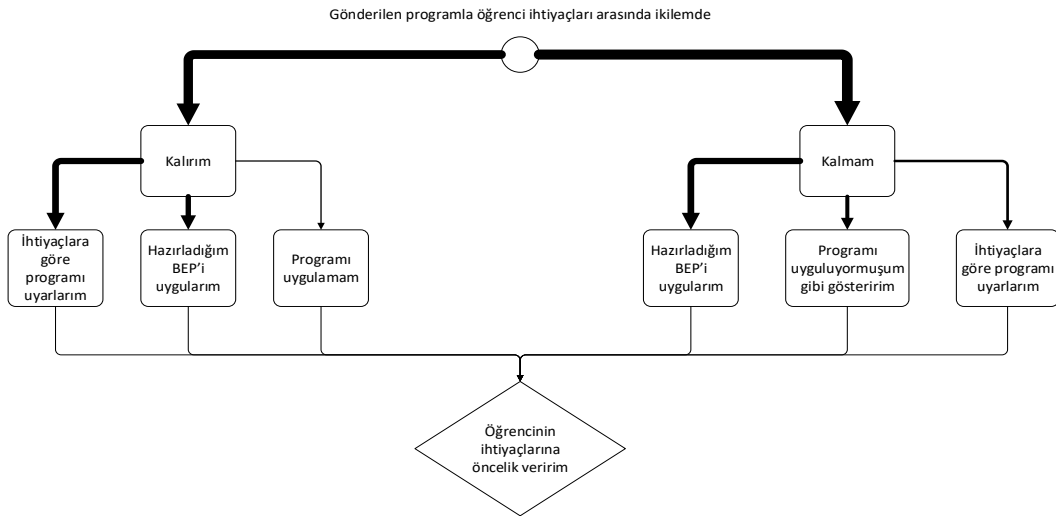
Meslek itibarı temasına ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde *müdahale ederim* ve *müdahale etmem* alt temalarının olduğu görülmektedir. Çalıştıkları kurumda öğretmenlerin bireysel ya da grup ders saatlerinde öğrencilerle ilgilenmeyip sınava çalıştıklarını gördüklerinde katılımcılar bu öğretmenlerle konuşacaklarını ifade etmişlerdir. Katılımcı 2 konu hakkındaki görüşlerini “Bende ilk önce arkadaşlarımla konuşurdum. O mesai arkadaşlarımla yani hani bunun doğru olmadığını söyledim. Hani onların tepkilerine bakardım, ne kadar vurdumduymaz olduklarını falan, hani eğer birazcık beni kale alıyorlarsa hatırım geçiyorsa biraz daha böyle ikna etmeye çalışırdım.” sözleriyle belirtmiştir. Öğretmenlerle konuşmalarıyla birlikte katılımcılar yaşanan bu durumu kurumun idaresine taşıyacaklarını belirtmişlerdir. Katılımcı 5 “Kesinlikle taviz vermem güzel bir dille konuşurum, yapmıyorsa da artık gerekli olan hani şeyleri idare ile konuşurum yani.” cümleleriyle görüşlerini belirtmiştir. Katılımcılar birlikte çalıştıkları arkadaşlarıyla iş birliği kurarak kurum içindeki motivasyonu arttırabileceklerini ifade etmişlerdir. Katılımcı 12 görüşlerini ifade ederken “...konuşarak daha doğrusu konuşma tarzımı değiştirerek ve sonrasında işbirliği olmayı tercih ederek değiştirmeye çalışırım.” cümlelerini kullanmıştır. Katılımcılar kurumda bulunan materyal eksikliklerini gidermek için kendilerinin materyal yapabileceğini ve bu materyalleri de diğer öğretmenlerle paylaşabileceklerini belirtmişlerdir. Katılımcı 4 konu hakkında “...kurumun materyal eksiklikleri varsa bunu gidermeye çalışırım. Hani kendi çabalarımla ki bunu yaptığımız zamanlar da oldu. Kendi materyalimiz kendimiz yaptığımız çok zaman oldu. Diğer arkadaşlarla da bu materyallerle öğrencilerle nasıl çalıştığımı gösterip onlara motivasyon kazandırabilirim.” sözleriyle düşüncelerini ifade etmiştir. Katılımcılar

öğretmenlere müdahale etme nedenleri olarak öğrencilerin kısıtlı zaman aralığında geldikleri eğitim ortamında hak ettikleri eğitimi almaları olarak belirtmişlerdir. Katılımcı 14 "...çocuğun hakkını suiistimal edilmemesi yani aslında orada eğitimcinin kendine zaman kazandırması, yani çocuğun var olan zamanını sabote edip kendiminkini ortaya çıkarması durumu. Yani beni tetikledir böyle bir durum." sözleriyle konuyla ilgili düşüncelerini belirtmiştir.

Müdahale etmem alt temasına ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde öğretmenlere müdahale etmeyeceğini belirten katılımcılar kendi işlerine bakacaklarını ve bunu görevleri olarak görmeyeceklerini belirtmişlerdir. Katılımcı 11 konuyla ilgili görüşlerini "Ortak aldığımız öğrenciler ise eğer çocuklar o zaman öğretmenlere bu konu ile ilgili bilgi verirdim. Yani işte şunu yapmak gerekiyor, bunu yaptı. Şuna şöyle tepki verdi, sizde nasıl gibi. Ama eğer benim öğrencim değilse o zaman şey yapmazdım. Bu durumdan rahatsız olurdum sadece ama hani bir şey yapmazdım." sözleriyle belirtmiştir. Katılımcılardan biri yaşanan durumla ilgili velileri bilgilendirerek onları harekete geçirmeye çalışacağını ifade etmiştir. Katılımcı 3 görüşlerini "Ama burada şey yapabiliriz. Yine biraz şey olacak ama diğer rehabilitasyon merkezlerini sokup bak orada çocuğuna daha iyi eğitim verirler deyip. Oraya kaydırarak, çünkü kurumda bu sefer niye gidiyorsunuz dediğinizde sınıfta benim çocuğumla ders yapılmıyor, ödev verilmiyor dendiği zaman yani ateşi elle dokunmak yerine farklı maşalar tutarak maşalarla süreç ilerleyebilir." cümleleriyle ifade etmiştir. Katılımcılardan biri bu durumla karşılaşması durumunda direkt yönetime bildireceğini söylerken biri ise kurumda çalışmayı bırakacağını ifade etmiştir. Katılımcı 6 konuyla ilgili görüşlerini "Ben işime bakarım. Ben çocukla olan işime bakarım yani ama hani daha da çok bunaltıyorsa ve hiçbir şey düzelmiyor bu benimle öğrenci aramdaki iletişimi bozuyorsa o zaman ayrılırım kurumdan." sözleriyle aktarmıştır. Katılımcılar yaşanan duruma müdahale etmeme nedenleri olarak kendi görevleri olarak görmemeleri ve bu nedenle sorumlulukları dışına çıkmak istememeleri olarak belirtmişlerdir. Katılımcı 7 bu konudaki görüşlerini "Başkalarının motivasyonunu yükseltmek benim görevim değil. Yani onlarla aynı şeyde kademedede çalışıyorsam aynı çalışıyorsam? Motivasyon, motivasyon yükseltmek benim görevim değil. Yani özel bir kurum, kurumun yöneticisi var." sözleriyle aktarmıştır.

Mesleki Yeterlilik Temasına İlişkin Elde Edilen Bulgular

Mesleki yeterlilik teması altında katılımcılara özetle şu senaryo verilmiştir: Orta veya ağır düzeyde yetersizliği bulunan öğrencilerin devam ettiği bir okulda öğretmenlik yapıyorsunuz. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ve çalıştığınız okulda kullanıma sunulan öğretim programındaki derslerin veya içeriğin öğrencinizin öncelikli ihtiyaçlarını giderecek dersler olmadığını düşünüyorsunuz. Fakat sizden beklenen, oluşturulan bu öğretim programını uygulamanız. Yapılması gerekenlerle öğrencileriniz için daha kritik önemde olan ve öğretim programında yer almayan hedefler arasında kalıyorsunuz. Karşılaştığınız bu durumda ne yaparsınız? Neden? Mesleki yeterlilik temasına ilişkin elde bulguların yer aldığı katılımcı davranışları Şekil 10'da verilmiştir.

Şekil 10. Mesleki yeterlilik temasına ilişkin katılımcı davranışları

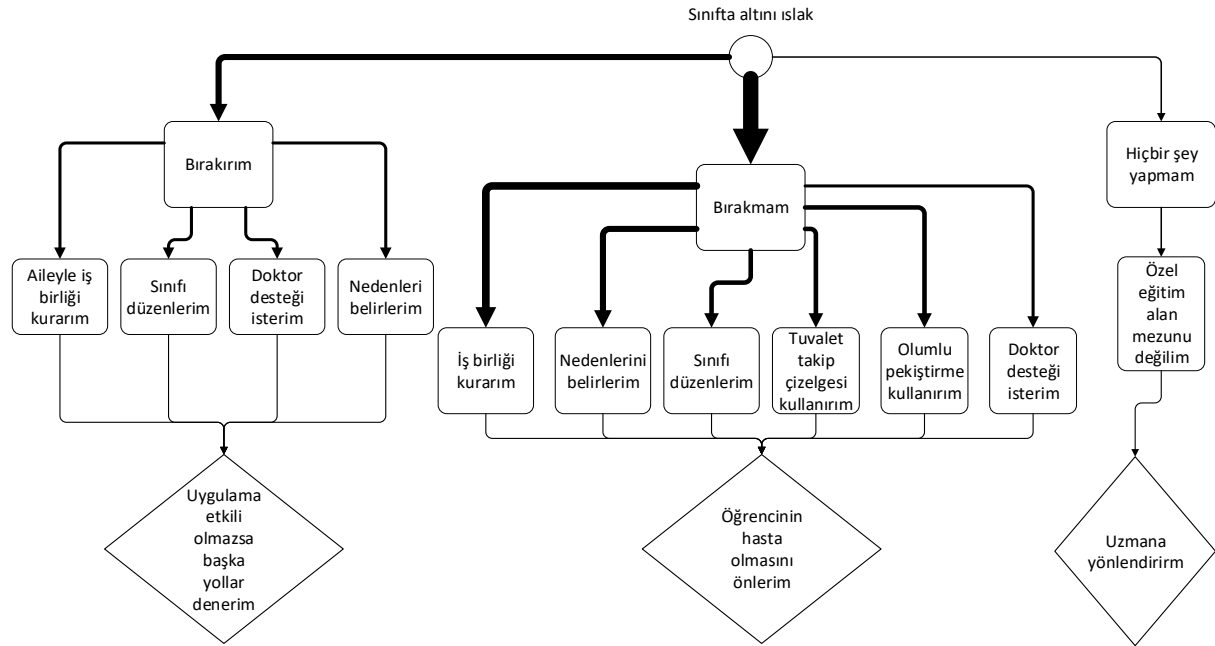
Mesleki yeterlik temasına ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde *kalırım ve kalmam* alt temalarının olduğu görülmektedir. Kendilerine uygulamaları için gönderilen programla öğrencinin ihtiyaçları arasında ikilemde kaldığını belirten katılımcılar öğrencinin gereksinimlerine göre programı uyarladıklarını ifade etmişlerdir. Katılımcı 1 bu konudaki görüşlerini *“Şimdi bu durumla çok sık karşılaşıyoruz zaten çok evet, bu çok sıkıntılı bir. Durum ben şöyle yapıyorum, evet o programdaki konuları alıp öğrencilerin düzeyine göre en basite indiriyorum. Yani gerekli olduğunda onu ben kendi yaptığım planların da ekliyorum, ekleme ya da çıkarma yapabiliyorum yani. Böyle bir hani ikisinin ortasında bir plan oluşturuyorum.”* sözleriyle ifade etmiştir. İkilemde kaldığını belirten katılımcılar bu durumu hazırladıkları bireyselleştirilmiş eğitim programını (BEP) uygulayarak çözdüklerini belirtmişlerdir. Katılımcı 9 bu konudaki görüşlerini *“Bizim zaten özel eğitimde şöyle bir ayrıcalığımız var. Öğrencinin performansına göre BEP hazırlayabiliyoruz. O BEP’i ona göre hazırlamak daha doğrudur.”* şeklinde ifade etmiştir. Katılımcılardan biri programla öğrencinin ihtiyaçları arasında ikilemde kalmasına rağmen programı uygulamadığını belirtmiştir. Katılımcı 4 konuyla ilgili görüşlerini *“Direk öğrencilerle aynı durumdayız şu anda öyle söyleyeyim yani. Ağır öğrencilerle çalışıyoruz. ...Şöyle söyleyeyim, ortaokul düzeyindeki ortaokulda özel eğitim sınıfındaki öğrencilerle de çalıştım bundan önceki dönemde. Oradaki programda hafif öğrenciler olduğu için normal orta öğretim programı uygulamanız isteniyor ama öğrencilerime kesinlikle uygun değil yani o program. Ne yaptım. Uygulamıyorum o programı tabiki.”* cümleleriyle ifade etmiştir.

Kalmam alt temasına ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde katılımcıların gönderilen programla öğrenci ihtiyaçları arasında ikilemde kalmadığını belirtse bile bu konudaki davranışlarının benzer olduğu söylenebilir. İkilemde kalmadığını ifade eden katılımcılar hazırladıkları BEP’i kullanacaklarını belirtmişlerdir. Katılımcı 5 bu konudaki görüşlerini *“Hani şimdiye kadar hani bizim böyle bir işte siz şu programı yaptınız bu programı yapmadınız diye özel eğitimde öyle bir sıkıntımız olmadı çünkü BEP’lerde hani çok güzel çocuklarımız kaba değerlendirmeleri alıyorsunuz zaten yapıyorsa. Hani bir sıkıntısı olmuyor. Yapmıyorsa da hani öyle bir şeyimiz yok program konusunda. Şimdiye kadar hiçbir şey sıkıntı olmadı.”* sözleriyle ifade etmiştir. Katılımcılar gönderilen programı uyguluyormuş gibi göstererek kendi programlarını uygulayacaklarını da belirtmişlerdir. Katılımcı 12 bu konuda *“Açık ve net. Resmiyette evet onu bir şekilde işlememiz gerekiyor, işliyoruz. Aşağı yukarı işliyoruz ama her çocuğa raporlu olsun ya da özel olsun fark etmiyor. Her çocuğun ihtiyacı doğrultusunda bir program hazırlıyoruz ve o programı uyguluyoruz.”* ifadelerini kullanmıştır. Katılımcılar programla ihtiyaçları arasında ikilemde kalmayacaklarını öğrencinin ihtiyaçlarına göre programı uyarlayacaklarını belirtmişlerdir. Katılımcı 15 *“Ben evet belki rehberlik araştırma merkezinin söylediği şeyi de çalışıyorum ama alttan alttan öğrencinin ihtiyacı olan şeyi de verirdim yani. Belki bir saat bir saat bölerdim. Böyle de yapabilirdim.”* Sözleriyle konuyla ilgili düşüncelerini ifade etmiştir.

Kalırım ve kalmam alt temalarında elde edilen bulgular incelendiğinde gönderilen programla öğrencinin ihtiyaçları arasında bir ikilemde kalsa da kalmasa da katılımcıların odaklandığı noktanın öğrencinin ihtiyaçlarını gözeterek öğrenciye faydalı olmak olduğu söylenebilir. Katılımcı bu konudaki görüşlerini *“Temel nedenim öğrenciye faydalı olmak. Çünkü yani öbür türlü programla birlikte faydalı olamayacaksınız. Çocuğun tamamıyla iyi bir eğitim alması için. Çünkü ilerleme de görmem çocukta ben öteki türlü hiçbir bir şey olmaz ki. Düzeyine uygun olmadığı için ilerleme de görülmez.”* sözleriyle aktarmıştır.

Etkili Öğretim Yapma Temasına İlişkin Elde Edilen Bulgular

Etkili öğretim yapma teması altında katılımcılara özetle şu senaryo verilmiştir: Özel eğitim öğretmeni olarak III. kademedeki yer alan bir sınıfta çalışıyorsunuz. Sınıfta 17 yaşında bir öğrencinizin altını ıslatma davranışı var. Öğrencinizin altını ıslattığı her defasında giysilerini değiştirmemenizin bir sonucu olarak öğrencinin altını ıslatma davranışının azaldığını düşünüyorsunuz. Ancak azalmaya rağmen öğrenci sınıf içerisinde altını her ıslattığında altı ıslak kalıyor. Karşılaştığınız bu durumu nasıl açıklarsınız ve ne yaparsınız? Etkili öğretim yapma temasına ilişkin elde edilen bulguların yer aldığı katılımcı davranışları Şekil 11’de verilmiştir.

Şekil 11. Etkili öğretim yapma temasına ilişkin katılımcı davranışları

Etkili öğretim yapma alt temasına ilişki elde edilen bulgular incelendiğinde bırakırım, bırakmam ve hiçbir şey yapmam alt temalarının olduğu görülmektedir. Öğrencinin alt ıslatma davranışını azaltsa bile sınıfta altını ıslak bırakacağını belirten katılımcılar özellikle öğrencinin yaşının büyük olmasını da göze alarak aileyle, diğer paydaşlarla veya partnerleriyle iş birliği kuracaklarını belirtmişlerdir. Katılımcı 1 bu konuyla ilgili görüşlerini “Öncelikle bu tarz olaylarda ben aile ile çok sıkı iletişimde bulunarak aile ile çözmeye çalışıyorum. Çünkü tuvalet eğitimi kesinlikle ailede başladığını düşünüyorum ve aile ile çözebiliyoruz. Zaten okulda kısıtlı bir süre kalıyorlar.” cümleleriyle ifade etmiştir. Katılımcılar, sınıf içerisinde çeşitli düzenlemeler yapacaklarını ve aileyi bilgilendirerek ailenin çocuklarını doktora götürmelerini önerebileceklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar, öğrencinin yaşına rağmen altını ıslatmasının da nedenlerini araştıracaklarını belirtmişlerdir. Katılımcı 8 “Ben önce bir doktora yönlendirirdim mutlaka aileyi. Oradan bir sorun olmadığına dair emin olduktan sonra aileyle mutlaka o arada onlarla konuşurdum. Evdeki uygulama nedir, ne değildir.” cümleleriyle görüşlerini aktarmıştır. Katılımcılar, öğrencinin altını ıslak bırakırken farklı uygulamaları da gerçekleştireceklerini belirtirken etkili olmaması durumunda farklı uygulamalarda kullanacaklarını belirtmişlerdir. Katılımcı 14 “Eş zamanlı başka bir yöntem uygulardım. Yani eğer buna çok inanıyorsam hani altını ıslak bırakırsam olay çözülür gibi inanıyorsam yine bir yöntem daha denerim. Çünkü tam emin değilim muhtemelen olaydan.” sözleriyle görüşlerini ifade etmiştir.

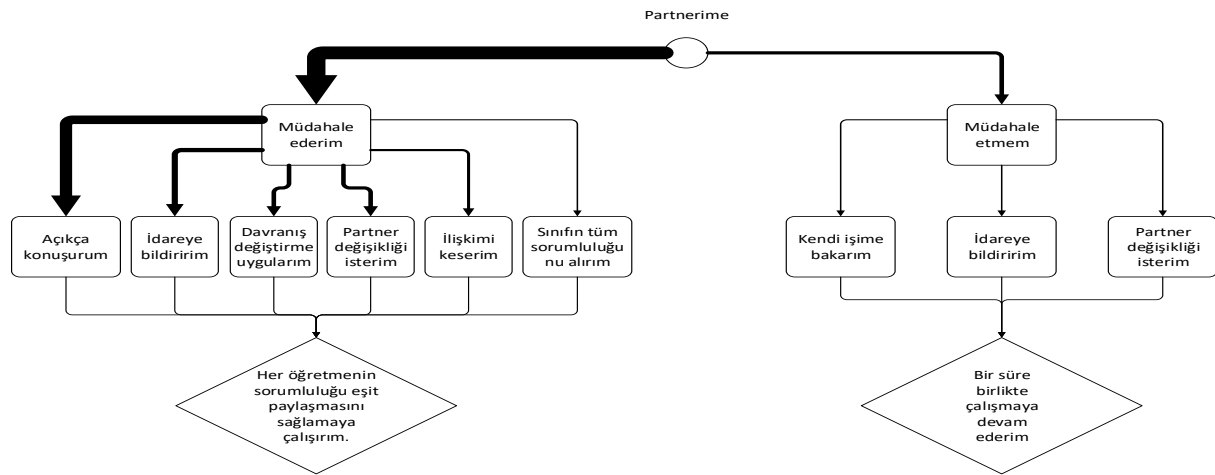
Bırakmam alt temasına ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde katılımcılar öğrencinin sınıfta altını ıslak bırakmadan farklı yöntemler deneyeceklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar öğrenciyle ilgisi olan paydaşlarla iş birliği içinde olacaklarını ve öğrencinin altını ıslak bırakmadan sınıf içi düzenlemeler yapacaklarını belirtmişlerdir. Katılımcı 3 konuyla ilgili görüşlerini “Sınıfı daha cazip hale getirmeye çalışırım. Çocuğun daha çok sınıfta kalmasını sağlayan sağlamaya çalışırım. Daha kaliteli vakit geçirmesini sağlamak için. Çünkü öğrenci belli ki sınıfta olan etkinliklerden rahatsız, canı sıkılmış veya başarısızlıktan dolayı başarısızlık duygusunu gördüğü için sınıftan kaçmaya çalışıyor.” cümleleriyle aktarmıştır. Katılımcılar öğrencinin tuvaletini yaptığı aralıkları belirlemek için tuvalet takip çizelgesi kullanacaklarını ifade etmişlerdir. Katılımcı 4 “...tuvalete gittiğinde tuvaletini yaptığı saatleri hangi aralıklarla yaptığını kayıt altına alırdım. Atıyorum 1 saatte bir gittiğinde yapıyordur, her 15 dakikada götürüyordum ben o öğrenciyi ama. Saatte 1 yapıyordur bu tuvaletini. 2 saatte 1 yapıyordur. Evet düzenini belirlerim. Nasıl bir düzen olduğunu ona göre o saatlerde daha çok götürmeye çalışırım. Bir düzen oluşturmaya çalışırım. Ama altını ıslak bir şekilde hani bunu azalttığını görsem bile öğrenciye sağlık açısından böyle bırakmazdım.” sözleriyle konuyla ilgili düşüncelerini belirtmiştir. Katılımcılar olumsuz pekiştirme

yerine olumlu pekiştirmeyi tercih edeceklerini ve bu sorunu çözmek için olumlu pekiştirme kullanacaklarını ifade etmişlerdir. Katılımcı 9 konuyla ilgili görüşlerini “*O istediği davranışı sergiliyor, etkinliği yine bozuyor ama siz ona başarılı yaşantılar yaşatırsanız ödül alacağı şeyler yaşatırsanız bu davranışın ortadan kalkacağını düşünüyorum. Dikkatin başka yönde olması lazım.*” sözleriyle ifade etmiştir. Katılımcılar fizyolojik bir neden olup olmadığını belirlemek için de öğrenciyi doktora yönlendirebileceklerini ifade etmişlerdir. Katılımcı 7 düşüncelerini “*Eğer fizyolojik bir durumsa doktora götürülüp bunun çözümlenmesi lazım değil mi? İlaç yoluyla benzeri şeylerle eğer bu çözülemeyecekse belki bize de geçmek zorunda kalabiliriz.*” ifadelerini kullanarak aktarmıştır. Katılımcılar uygulamanın etkisini görseler bile sınıfta öğrencinin altını ıslak bırakmalarının nedeni olarak öğrencinin özellikle hasta olmasını engellemek olduğunu belirtmişlerdir. Katılımcı 10 konuyla ilgili görüşlerini “*Sınıfta eğlenceli bir şekilde dersimi işlemeye devam ederim. Bu şekilde bu da ortadan kalkar, yani onu ıslak bırakmak o çocuğun sadece şey olarak hani sınıfın çocuk dışarı çıkma o şeyini ortadan kaldırmıyor ama kaldırabilir ama çocuğu hasta da edebilir. Yani o hava her zaman sıcak olmayacak. Sürekli Arabistan’da ya da işte güneyde yaşayan bir şey değiliz. Yani burada buranın kışı da var, soğuğu da var. Elektrikte kesilir, doğalgaz da yanmıyor.*” cümleleriyle aktarmıştır.

Hiçbir şey yapmam alt temasına ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde katılımcılardan biri özel eğitim alan mezunu olmadığı için problem davranışlar konusunda bir şey yapmadığını belirtmiştir. Katılımcı bu nedenle böyle bir durumla karşılaşırsa öğrenciyi özel eğitim alanı uzmanlarına yönlendirdiğini ifade etmiştir. Katılımcı 12 bu konudaki düşüncelerini “*Şöyle özel eğitim alan mezunu değilim ya o yüzden de özel eğitim alanındaki o tür davranış problemleri olan çocuklarda çok fazla çalışmamayı tercih etmenin nedeni bundan dolayı. Dediğim gibi ben özel eğitim sınıf öğretmeni, sınıf öğretmeni çıkışlıyım. O yüzden de bu tür öğrencilerle hep savundum, hala da savunuyorum. Kesinlikle bu bağlamda yetiştirilmiş alan mezunu öğretmenlerin çalışması gerekiyor düşüncesi içerisindeyim, hala daha düşünüyordum.*” cümleleriyle ifade etmiştir.

İş Birliği ve Etkili İletişim Temasına İlişkin Elde Edilen Bulgular

İş birliği ve etkili iletişim teması altında katılımcılara özetle şu senaryo verilmiştir: Sınıfta iki öğretmen birlikte çalışıyorsunuz ve partnerinizle iyi ilişkiler içerisindeyiz. Arkadaşınızın ders saatlerinde öğrencilerle ilgilenmesi gerekirken başka işlerle uğraştığını görüyorsunuz. Ders sırasında işten kaçmalarının artmasıyla, şakayla karışık durumunu dillendirmeye başlıyorsunuz. Partnerinizin ders sırasında telefonla oyun oynama, mesajlaşma, konuşma, sınıfı bırakıp dışarıya çıkma gibi davranışlarının devam ettiğini görüyorsunuz. Bu davranışlarına ilişkin kendisiyle açıkça konuşuyorsunuz. Konuşmanıza rağmen partnerinizin davranışlarında bir değişiklik görmüyorsunuz. Karşılaştığınız bu durumu nasıl çözümlersiniz? İş birliği ve etkili iletişim temasına ilişkin elde edilen bulguların yer aldığı katılımcı davranışları Şekil 12’de verilmiştir.

Şekil 12. İş birliği ve etkili iletişim temasına ilişkin katılımcı davranışları

İş birliği ve etkili iletişim temasına ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde müdahale *ederim* ve *müdahale etmem* alt temalarının oluştuğu görülmektedir. Partnerlerinin dersi bırakarak farklı şeylerle ilgilenmesi durumunda partnerine müdahale edeceğini belirten katılımcılar partneriyle bu durumu açıkça konuşacaklarını belirtmişlerdir. Katılımcı 15 konuyla ilgili görüşlerini *"Konuştuğum halde hala düzelmiyorsa ki öyle olması gerekir ben konuşmam gerekiyor onunla. Doğruyu yanlışı eğriyi benim söylemem gerekiyor."* sözleriyle belirtmiştir. Katılımcılar partnerleriyle konuşmalarına rağmen çözüm bulamazlarsa durumu okul yönetimine bildireceklerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar yönetimden partner değişikliği isteyeceklerini de belirtmişlerdir. Katılımcı 5 *"Baya bir zorlanırdım ama dönem bittikten sonra da muhakkak idareye derdim hani ben artık bu kişi ile çalışmak istemiyorum derdim yani ve o senede çok zorulurdum."* sözleriyle konuyla ilgili düşüncelerini ifade etmiştir. Katılımcılar partnerlerine davranış değiştirme uygulamaları kullanabileceklerini de ifade etmişlerdir. Katılımcı 9 *"Davranış değiştirme yöntemlerini kullanmaya çalışabiliriz. ... Onu da ödüllendirme yöntemiyle etkinliğin içine katma yöntemiyle daha tatlı dil yılanı deliğinden çıkartır misali elimizden geleni yapmalıyız ama öğrencilerle bir şekilde çalışmak zorundayız. Yani zor bir durum bu."* sözleriyle düşüncelerini ifade etmişlerdir. Katılımcılar yakın ilişkiler içerisinde olduğu partnerlerinin böyle bir davranış sergilemesi sonrasında ilişkisini keseceğini ifade etmişlerdir. Katılımcı 13 bu konuda *"Bu benim için evet, ben uyarırım ama belli bir yerden sonra ilişkiyi bir yerde keserim. Yani hani evet sınıftayım, sınıf içi çalışıyorum. Ben kendi çocuklarıma bakıyorum, o kendi çocuklarına bakıyor ya da bakmıyor. Tamam."* sözleriyle aktarmıştır. Katılımcılardan biri partnerinin bütün sorumluluğunu alarak o seneyi tamamlayacağını ifade etmiştir. Katılımcı 8 *"Gider idare ile de bu durumu konuşurum. Bir şekilde ya sınıfları ayırırım ya da o seneyi bütün sorumluluğu alarak kapatır ama seneye mutlaka onunla çalışmamam yönünde her adımı atarım."* sözleriyle düşüncelerini ifade etmiştir.

Müdahale etmem alt temasına ilişkin elde edilen bulgular incelendiğinde katılımcılar partnerleriyle sorun yaşadıklarında doğrudan partnerlerine müdahale etmeyeceklerini kendi işlerine bakacaklarını ifade etmişlerdir. Katılımcı 4 bu konudaki düşüncelerini *"Aynı durumla karşılaştım, yaşadım bu durumu. Başlarda şimdi ilk senemizdi partnerimle. O beni daha yeni tanıyor. Ben onu daha yeni tanıyorum. İlerledikçe zaman bu durumla karşılaştım. Başlarda o bir köşede otururken ben yine dersime devam ettim. Hani yapmam gerekeni yaptım? Düzeltme çok olmadı. Hani belki benden etkilenir işte o da gelir dersine çalışır, yapar diye bekledim olmadı."* sözleriyle ifade etmiştir. Katılımcılar, bu durumu idareye bildireceklerini ve durumu fark ettikleri anda idareye gidip partner değişikliği isteyeceklerini bildirmişlerdir. Katılımcı 7 bu konuda *"Giderim idareye partnerimi değiştir derim bu kadar. Yani daha sonrasında çok daha büyük problemler çıkar. Yani onu baştan hani dostça ayrılıp... Giderim idareye da hani değiştirin? Çünkü hani ileride çok daha büyük sorunlara neden olur bu daha iyi. Bunu da idareciye açıkça söylersiniz. Söylerim yani derim. Hani böyle böyle bir durum var. Bunun sonrası şu noktaya gider, daha öncesinde bu yolu kapatalım. Partnerimi değiştirin."* cümleleriyle ifade etmiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırma, özel eğitim alanında çalışan öğretmenlerin mesleklerini yerine getirirken karşılaşma ihtimalleri olan etik ikilem örneklerini çözümlerken izledikleri adımları, çözümleme biçimlerini ve bu ikilem durumlarına yönelik bakış açılarını belirlemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular; a) dürüstlük, b) tarafsızlık, c) duyarlık ve saygı, d) hak ve ayrıcalıkları savunma, e) ihmal ve istismarı önleme, f) çıkar elde etmekten kaçınma, g) meslek itibarı, h) mesleki yeterlik, ı) etkili öğretim yapma ile i) iş birliği ve etkili iletişim temaları altında incelenmiştir.

Çalışmanın bulguları, katılımcıların kurum yöneticileri tarafından zorlanmaları durumunda raporu onaylama veya onaylamama davranışlarının birbirlerine yakın olduğunu göstermektedir. Ayrıca raporu onaylama/onaylamama konusunda kararsız kalma davranışını sergileyeceğini belirten katılımcının da olduğu görülmektedir. Raporu onaylayacağını ifade eden katılımcıların bu kararı verirken ekonomik kaygılarını ön planda tuttukları, onaylamayacağını belirten katılımcıların ise kurumdan ayrıldıktan sonra başka bir kurumda kolay iş bulabileceklerini vurguladıkları görülmüştür. Karar alma süreçlerinde farklı davranışlar sergilenebilmektedir. Çünkü karar alma sürecinde verilecek her kararın maddi ve/veya psikolojik olarak bir maliyet yarattığı ifade edilmektedir (İmrek, 2003). İki davranışın nedenleri de kararın maliyetinde maddi tarafın ön planda tutulduğunu göstermektedir. Öğretmenler açısından bakıldığında maddi açıdan yaşadıkları kaygı, sosyal ve psikolojik olarak etkilenmelerine neden olmakta ve bu durum karar verme süreçleri üzerinde etkili olabilmektedir (Bozbayındır, 2019).

Çalışmanın çıkar elde etmekten kaçınma temasına yönelik ulaşılan bulgularının da karar verme süreçlerinde ekonomik kaygıların ağır bastığı söylenebilir. İlgili temada elde edilen bulgular bir velinin özel ders teklifine yönelik kabul etme ve kabul etmeme davranışlarını gösteren katılımcı yoğunluğunun birbirine yakın olduğunu göstermektedir. Özel ders teklifini kabul edeceğini belirten katılımcıların neden olarak ekonomik kaygıları ön planda tuttıkları görülmektedir. Öğretmenlerin kanuni istisnalar hariç öğrencilerine özel ders veremeyeceğinin mesleki etik ilkelerde açıkça belirtilmiş olması (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2015) özel ders gerçeğinin varlığını bizlere gösterirken (Özdemir, 2021), bu araştırmanın katılımcıları buna rağmen özel ders teklifini kabul edeceklerini belirtmeleri de ekonomik kaygıların etik ilkelerin önüne geçebileceğini gösterdiği söylenebilir. Özel ders teklifini kabul etmeyen katılımcıların yanıtları incelendiğinde ise sınırlı sayıda katılımcının bu teklifi etik nedenlere bağlı olarak kabul etmeyeceğini bildirdiği görülmektedir. Ancak, etik hakkında bilgi sahibi olmak, ahlaki ve etik değerler ile gündelik eylem ve seçimler arasında bağlantılar kurulmasına olanak sağlar (Shapira-Lishchinsky, 2011). Bu nedenle öğretmen ve öğretmen adaylarının etik ve etik ilkelerle ilgili bilgilerinin artırılmasına yönelik çalışmalar yapılabilir. Bununla birlikte eğitim alanında çalışanların maddi yönden yaşadıkları sorunlar giderilerek karar verme süreçlerinde maddi tarafın etkisi en aza indirilmeye çalışılmalıdır. Son yıllarda yükseköğretim mezunları ve öğretmenler arasındaki işsizlik oranlarında da artış görülmektedir (Şahin, 2013, 2021). Ayrıca işsizlik fikri de baskı ve belirsizlik, sosyal statü ve hak kaybı endişesi getirmekte ve etik dışı kararların verilmesinde etkili olabileceği söylenebilir. Ancak elde edilen bulgular, özel eğitim öğretmeni olarak daha kolay iş bulabileceğini düşünen katılımcıların, verdikleri kararın maliyetini daha rahat karşılayabileceklerini düşündükleri söylenebilir. İlgili alan yazın incelendiğinde de özel eğitim öğretmenliği programının tercih edilme nedenlerinden birinin mezuniyet sonrası kolay iş bulabilme/ işe yerleşmenin olduğunu göstermektedir (Afat ve Çiçek, 2019; Öztürk, Şahin ve Vuran, 2022; Tortop vd., 2015). Bu açıdan ele alındığında katılımcıların özel eğitim alanında kolayca iş bulabileceklerini düşündükleri için maddi kararları alabilmekte daha rahat oldukları söylenebilir.

Araştırmada elde edilen bulgular, raporu onaylayacağını ifade eden katılımcıların nedenlerinden birinin de -ilgili senaryoda mesleğe yeni başladıkları belirtilmesi dolayısıyla- mesleki acemilik ya da tecrübesizlikle davranma olduğunu göstermektedir. İlgili alan yazın da bu bulguları destekler niteliktedir. Özellikle göreve yeni başlamış olmanın verdiği acemilik/tecrübesizlik ön kabulünün etik karar verme süreçleri üzerinde etkili olduğu ifade edilmektedir (Agee, 2004). Ayrıca Ngang ve Chan (2015) araştırmalarında mesleklerinin ilk yıllarını çalışan öğretmenlerin, etik kavramını hizmet öncesi eğitim döneminde sahip olunması gereken beceriler arasında daha az önemli gördüklerini belirtmişlerdir. Toprakçı, Bozpolat ve Buldur (2010) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da genç öğretmenlerin etik ilkelere çalışma süresi daha uzun olan öğretmenlere göre daha az uyduklarına yönelik bulgular ortaya koymuşlardır. Katılımcılar, raporu imzalamaları yönünde yöneticilerinden gelen talebi "işlerin böyle yürüdüğü" düşüncesiyle kabul edeceklerini de belirtmişlerdir. Göreve yeni başlayan öğretmenlerin yöneticilerinden alacağı destek ve rehberlik, hem mesleğe hem de kendilerine bakış açılarını etkilemektedir (Meristo ve Eisenschmidt, 2014). Bu nedenle okul/kurum yöneticilerinin özellikle de özel eğitim okul/kurumlarında yöneticilik yapacakların etik karar verme süreçlerinde öğretmenlere yol gösterici olmaları gerekmektedir. Çalışmanın çıkar elde etmekten kaçınma temasında ulaşılan bulgularda da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Özel ders teklifini kabul ederim ya da kabul etmem şeklinde cevaplayan katılımcıların davranışları çeşitlilik gösterse de her iki alt tema içerisinde de kurumun merkezde olduğu söylenebilir. Kurumun, idarecinin veya yöneticinin kararının önemli olması burada öğretmenlerin etik bir ikileme karşılaştıklarında bazen tercihlerinde yardımcı olarak yönlendirmelere ihtiyaç duyduklarını düşündürmektedir (Shapira-Lishchinsky, 2011).

Katılımcıların raporu onaylamama nedenleri arasında öğrenci ve kamu yararını gözetmeyi ön planda tuttıkları görülmüştür. Kamunun kalkınması noktasında elinden gelebilecek her türlü fedakarlığı ortaya koyabilecek kişilerin kamu hizmeti motivasyonunun yüksek olduğu ifade edilmektedir (Alkaya ve Taştekin, 2021). Araştırmada kamuda çalışan katılımcıların yoğun olması kamu yararının ön planda tutulmasına neden olduğu söylenebilir. İlgili senaryoda katılımcılara özel bir kurumda çalıştıkları ifade edilse de katılımcıların kamu ve öğrenci yararını ön planda tutmaları önemli sonuçlardan biridir. ÖG öğrenciler, özellikle devletin sağladığı maddi destekle birlikte özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden destek eğitim almaktadırlar. Bu nedenlerle özel eğitim

öğretmenliğinden mezun olduktan sonra özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde çalışabilecek öğretmen adaylarını yetiştiren programlarda adaylara kamu yararının öneminin vurgulanması gerektiği söylenebilir.

Araştırmada elde edilen bulgular, akademik anlamda daha iyi durumda olan ve sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan öğrencilere sınıfta daha fazla süre ayırdığını fark eden katılımcıların ağırlıklı olarak bu durumu etik bir sorun olarak gördüklerini ortaya koymuştur. Öğretmenlerin sınıf içerisinde örnek gösterme, takdir etme gibi ödüllendirme davranışlarını sosyo-ekonomik düzeyi iyi durumdaki ailelerin çocuklarına gösterirken cezalandırma gibi sınıf disiplinini sağlama davranışlarını ise sosyo-ekonomik düzeyi düşük ailelerin çocukları üzerinde gösterdiği ifade edilmektedir (Bütün Kar ve Mercan Uzun, 2017). Ek olarak, Altinkurt ve Yılmaz (2011) çalışmalarında, öğretmenlerin gözlenen etik dışı davranışlarını başarı düzeyi düşük olan öğrencilerle yeterli düzeyde ilgilenmemek olarak tanımlamaktadırlar. Katılımcıların bu durumu bir sorun olarak görerek bu soruna yönelik alternatif çözümler üretmeleri de dikkat çekicidir. Çözüm için önerilen davranışlar ise sınıf içi/dışı etkinliklerde her öğrenciye “eşit zaman ayırarak” bu etik sorunun çözülmesi ve ders saatlerinde öğrencilere ayrılacak zamanın “öğrencinin ihtiyacına göre” düzenlenmesidir. Her bireyin kendine özgü gereksinim ve bireysel farklılıkları bulunmakla birlikte ÖG öğrenciler bu farklılıklara ilişkin daha yoğun desteğe ihtiyaç duyabilmektedir (Lipkin, Okamoto, Council on Children with Disabilities ve Council on School Health, 2015). Sınıf içerisinde ÖG öğrencilerin her birinin farklı eğitim ihtiyaçları bulunabilmekte ve bu nedenle bazı öğrencilerle daha yoğun çalışılabilmektedir. Öğretim ortamının imkan ve olanakları, öğretmenin mesleki beceri düzeyi, öğrencilerin gelişim düzeylerindeki farklılıklar; eşit ve tarafsız bir yaklaşımla öğretim sürecini yürütmeyi hedefleyen öğretmen için yerine göre kolaylaştırıcı, yerine göre ise zorlaştırıcı unsurlar barındırmaktadır (Howe, Boelé ve Miramontes, 2018). Bu nedenle de öğretmenlerin sınıf içerisinde öğrencileriyle ilgilenme düzeylerinde değişiklikler görülebilmektedir. Özellikle özel eğitim ve kaynaştırma/bütünleştirme sürecinde etik ikilemlerle daha fazla karşılaşılabilir (Fiedler ve Van Haren, 2009). Gajewski (2014) kapsayıcı eğitimdeki etik zorluk ve ikilemleri araştırdığı çalışmada, öğretmenlerin ilk olarak ÖG öğrencileriyle daha az ilgilenilmesinden endişe duyduklarını belirtmiştir. Bu çalışmanın ilgili senaryodaki bulgularına bakıldığında ise katılımcıların büyük bir çoğunluğu öncelikle sınıf içi/dışı eşitsizliği gidereceklerini ifade ettikleri görülmektedir. Bir diğer ifadeyle katılımcıların tarafsızlık konusunda yaşadıkları etik ikilemden öğrencilerine eşit bir şekilde davranarak çıkmayı hedefledikleri söylenebilir.

Duyarlık ve saygı temasında elde edilen bulgular, katılımcıların, ailenin çocuklarını dersten alıp “hocaya/şıha/şeyhe götürme” taleplerini etik bir sorun olarak görme ve sorun olarak görmeme konusunda ayrıştığını ortaya koymuştur. Ancak katılımcılar bu durumu kendileri için sorun ya da sorun değil şeklinde değerlendirirse de göstereceklerini ifade ettikleri davranışların benzer olduğu söylenebilir. Katılımcıların, ailelerin bu girişiminin yararlı olmayacağını düşündükleri ancak ailelerin çocuklarını sınıftan alıp hocaya/şıha/şeyhe götürmelerine engel olmayacaklarını ifade ettikleri görülmektedir. ÖG bir çocuğa sahip ailelerin olayları değerlendirme ve olaylara karşı oluşturdukları psikolojik veya fiziksel tepkilerinden en yaygın olanlarından biri din temelli başa çıkma teknikleridir (Boehm ve Carter, 2019). Dini inançların insanların hayatındaki önemi düşünüldüğünde karşılaştıkları zorluklarla başa çıkabilmek için dinden beslenen bazı stratejilere başvurabilmektedirler (Waddington ve Priestley, 2021). Bireylerin dinden ya da dini öğelerden yararlanma boyutlarının da hayatlarında dine verdikleri önemle doğrudan ilişkili olduğu ifade edilmektedir (Ayten ve Sağır, 2014). ÖG çocuğa sahip aileler yaşadıkları sorunlarla başa çıkmak için dinden beslenen bazı stratejilere başvururken bu çocuklarla çalışan öğretmenler bu konuda farklı düşüncelere sahip olabilmektedirler. Öğretmenlerin öğrencilerine neyin faydalı olup olmayacağı konusundaki düşünceleriyle ailelerin bu konudaki düşünceleri farklı olduğunda öğretmenler etik bir ikilemle karşı karşıya kalabilmektedirler (Campbell, 2000). Shapira-Lishchinsky (2011) aile ve öğretmenlerin beklentileri arasında farklılıklar zamanla etik bir ikileme dönüştüğünde, öğretmenlerin mesleki kararlarının arkasında durmakta zorlandıklarını belirtmiştir. Katılımcıların, ailenin taleplerine müdahil veya engel olmanın aynı zamanda belli bir sorumluluğu da beraberinde getireceğinin farkında olduğu görülmektedir. Aile üyelerinin herhangi bir şiddetini gördüklerinde ise katılımcıların bu durumun sorumluluğunu alarak müdahil olacaklarını ifade ettikleri ihmal ve istismarı önleme teması altında elde edilen bulgularda ortaya konmuştur. İlgili tema altında elde edilen bulgular babanın çocuğuna olan şiddetini anneden öğrenme karşısında katılımcıların yoğun olarak aileyle görüşme, idareye ve yetkili kurumlara bildirme gibi bu duruma

müdahale etme yönünde davranışlar sergileyeceklerini göstermektedir. Öğretmenlerin sorumluluk alanı olarak belirledikleri sınıfın dışında gerçekleşen, etik sınırları zorlayan veya etik bir sorun yaratan problemlerin çözümü konusunda daha fazla kaygılandıkları ifade edilmektedir (Ehrich, Kimber, Millwater ve Cranston, 2011). Bu problem durumu özellikle ihmal, istismar ve çocuğa olan şiddet gibi belirli hayati durumlar içerdiğinde katılımcıların etik ikilemleri daha çabuk çözümlenmeye ve karar almaya çalışacaklarını neredeyse kümülatif bir şekilde müdahale edeceklerini ifade etmeleriyle açıklanabilir. Baba şiddeti gibi "kritik olaylar" olarak adlandırılan durumların ortaya çıkardığı etik sorun ve ikilemler karşısında öğretmenlerin nasıl davranacağı konusundaki tercihleri, onların mesleki gelişimine zarar verme tehlikesini de barındırmaktadır (Angelides, 2001; Woods, 1993). Bu tema altında elde edilen bulgular incelendiğinde katılımcıların olası senaryo karşısında böyle bir tehlikenin de farkında olabileceklerini ve bu durumun farkında olarak müdahale etmek isteyeceklerini göstermektedir. Katılımcıların müdahalesine ilişkin hak ve ayrıcalıkları koruma ve savunma teması altında da bulgular elde edilmiştir.

Araştırmanın temalarından biri olan hak ve ayrıcalıkları koruma ve savunma teması altında elde edilen bulgular, kaynaştırma/bütünleştirme eğitime alınmayan öğrenci için katılımcıların ağırlıklı olarak bu duruma müdahale edecek davranışları sergileyeceklerini ifade ettiklerini göstermektedir. Öğretmenlerin öğrenci hakları konusunda en aktif savunucular olduğu belirtilmektedir (Ekşi, 2010; Murry, 2005) Çalışmada elde edilen bulgular, özel eğitim öğretmenlerinin öğrencileri için birer hak savunucusu olacaklarını ifade ettiklerini göstermektedir. Hak savunuculuğu için de katılımcıların aileyi bilinçlendirerek ve idareyle bu konu hakkında görüşerek bir müdahale biçimini seçeceklerini ifade ettikleri görülmektedir. Yapılan çalışmalarda da ÖG öğrencilerin toplumsal kabul düzeylerinin ve eğitsel ihtiyaçlarının karşılanmasında yaşanan sorunlarla baş edebilmeleri, engellerin kaldırılması ve tam anlamıyla fırsat eşitliği oluşturmak için savunuculuğun ÖG çocuğa sahip aileler tarafından etkili kullanımının önemli olduğu vurgulanmaktadır (Pamuk ve Melekoğlu, 2021). Bu açıdan ele alındığında katılımcıların çözüm yöntemlerinin etkili sonuçlar verebileceği söylenebilir. Ayrıca ailelerin çocuklarının hakları konusunda savunucu olabilmeleri için eğitimler ve bu bağlamda aileleri geliştirmeye yönelik faaliyetler düzenlenmektedir (Burke ve Hodapp, 2016). Ayrıca bu noktada ÖG öğrenciler dahil olmak üzere tüm öğrencilerin eğitim alma hakkının anayasayla belirlendiği, kaynaştırma/bütünleştirme eğitiminin kanun ve yönetmeliklerle korunduğu en temel mesleki bilgilerden olmasına rağmen, katılımcıların bireysel olarak hak ve ayrıcalıkları savunmaya yönelik ifadeler kullanmaması dikkat çekicidir. Fiedler ve Van Haren (2009)'in öğretmenlerin ÖG bireylerin eğitim haklarını koruyan yasal düzenlemeler çerçevesinde evrensel bir hak savunucusu olma konusunda çekingen davranma eğiliminde olduklarına dair bulgusu ise bu düşüncüyü desteklemektedir.

Araştırmada, katılımcılar çalıştıkları kurumda meslektaşlarının öğrencileriyle ilgilenmeyip sınava çalıştıklarını ya da birlikte çalıştıkları sınıflarda partnerlerinin çalışmadıklarını gördüklerinde müdahale edeceklerini ifade etmişlerdir. Meslek itibarı teması altında "Müdahale ederim" yanıtını veren katılımcı davranışlarının meslektaşlarıyla konuşma, iş birliği yapma, malzeme ve materyallerini paylaşma gibi uzlaşmacı davranacaklarını belirttikleri de görülmektedir. Tirri ve Husu (2002) ise çalışmasında, öğretmenlerin, meslektaşlarının öğrencilerinin yararına yönelik bir çalışma yapmadıklarını gördüklerinde bu davranışlarını sorgulamadıklarını belirtmiştir. Bu açıdan bakıldığında bu araştırmada elde edilen bulgularla bahsi geçen araştırmanın bulguları ayrılmaktadır. Bu araştırmada meslektaşlarının farklı kurumlara geçmek için kullanabilecekleri KPSS gibi sınavlara çalıştığını gördüklerinde müdahale etmeyeceklerini ifade eden katılımcıların ise genellikle sorumluluk alanının dışına çıkmak istemedikleri söylenebilir. Tezcan ve Güvenç (2020)'in gerçekleştirdikleri çalışma, öğretmenlerin kendileriyle aynı statüdeki meslektaşını uyarma veya onun işine karışmanın doğru olmayacağını ifade ettiklerini ortaya koymuştur. Etik, başkalarıyla olan ilişkilerimizle ilgilidir (Singer, 1993). Bu nedenle, öğretmenlerin karar ve davranışlarında etik çerçeveyi göz önünde bulundurarak çevresine rol model olması gerekmektedir (Campbell, 2006). Hem meslek itibarı hem de duyarlık ve saygı temasında katılımcıların metaforik bir "sorumluluk alanı" oluşturdukları görülmektedir. Bu bulgu, görevlerini yerine getirmeyen meslektaşlarına müdahale etmeyeceklerini ifade eden katılımcıların hem aile hem de meslektaşı etik olarak sorunlu bir eylemde bulunduğu inisiyatif almamak ve sorumluluk üstlenmemek için bu "sorumluluk alanı" içerisinde kendilerini sınırladıklarını düşündürmektedir. Katılımcıların her iki temada da yaşanan olumsuzlukları yönetime

bildireceklerini belirtmeleri de bunu destekler niteliktedir. Yapılan çalışmalarda da öğretmenlerin meslektaşlarının etik olmayan davranışlar sergilediklerini düşündüklerinde yöneticileriyle paylaşarak yönetimin uyarmasını sağlamayı uygun buldukları görülmüştür (Tezcan ve Güvenç, 2020; Uzun ve Elma, 2012).

Mesleki yeterlik teması altında elde edilen bulgular katılımcıların kendilerine gönderilen programı uygulama noktasında kararsız kalsalar da kalmasalar da adımlarının aynı olacağını göstermektedir. Öğretmenlerin, öğrencilerinin ihtiyaçlarını göz önünde tutup buna yönelik BEP hazırlayarak yaşadıkları ikilemleri çözme yoluna gidecekleri görülmektedir. Özel eğitim öğretmenlerinin görevleri arasında sınıfında bulunan öğrencilerinin gereksinimlerini tespit etme, bu gereksinimlere yönelik BEP oluşturma ve ders programlarını yine öğrencilerine uyarlama bulunmaktadır (Arivett, Rust, Brissie ve Dansby, 2007). Bu açıardan ele alındığında özel eğitim öğretmenlerinin mesleklerini yerine getirirken görevlerinin farkında oldukları ve bu konularda yaşadıkları etik ikilemlere çözüm üretebildikleri söylenebilir. Benzer bir yaklaşımın etkili öğretim yapma teması altında da görüldüğü söylenebilir. Hem öğrencilerinin altını ıslak bırakacaklarını hem de bırakmayacaklarını ifade eden katılımcıların, problemi ortadan kaldırmak için farklı yöntemlere başvuracaklarını ifade ettikleri görülmektedir. Bu yöntemler arasında ön plana çıkan davranış ise iş birliği yapmaktır. Kol ve Tokdakaya (2022) gerçekleştirdikleri çalışmada öğretmenlerin problem davranışlarla baş etmek için aileyle iş birliğini ön plana çıkardıkları görülmektedir. Bu bulgunun araştırmada ortaya çıkan bulguları desteklediği söylenebilir. Mesleki yeterlik ve etkili öğretim yapma temalarında elde edilen bulgular incelendiğinde öğretmenlerin yaşayabilecekleri etik ikilem durumlarından özel eğitim öğretmenliği becerilerini kullanarak çıkmayı hedeflemektedirler.

Özel eğitim alanı faklı disiplinleri bir arada bulunduran ve dezavantajlı gruplarla çalışılmasından dolayı etik ikilemlerle çevrili bir alandır. Çalışmada kullanılacak etik ikilem senaryolarını toplarken ve çalışma sonucunda elde edilen bulgular özel eğitim alanında çalışanların etik ikilem durumlarıyla sıkça karşılaştıklarını göstermektedir. Özel eğitim alanında yer almak üzere toplumda etik kavramının anlaşılabilmesi için öncelikle gerekli çalışmalar yapılması önerilebilir. Çalışmada elde edilen sonuçlar özellikle özel eğitim alanındaki çalışmaları düzenleyen yasal mevzuatlar için de bulgular oluşturduğu söylenebilir. Özel eğitim alanında yer alan paydaşların birbirleriyle olan ilişkilerini ve süreci düzenleyen mevzuatlar içerisinde yol gösterici olacak ve sürece katkı sağlayabilecek değerlendirmeler elde edilebilir. Etik kavramının, verilecek eğitimlerle kavranılabilmesi ve hayata uygulanabilmesi güçtür ancak bir adım olarak çalışma sonucunda önerilebilir. Bu eğitimlerle birlikte karşılaşılan etik ikilemlerle başa çıkabilmek için gerekli çözüm yollarının neler olabileceği konusunda da çalışmalar yapılmalıdır. Özel eğitim öğretmeni yetiştiren programlarda yer alan meslek etiği dersleri içerisinde çalışmada yer alan senaryolar benzeri örnekler üzerinden çözüm yollarının tartışabilmesi önerilebilir. Çalışmada elde edilen bulgular, etik ikilem durumlarının karar verme süreçlerinde özellikle yöneticilere büyük bir sorumluluk düştüğünü göstermektedir. Bu nedenle özel eğitim kurumlarında yöneticilik yapanların etik ve etik ikilem durumlarının çözülmesiyle ilgili eğitimler düzenlenmesi önerilebilir. Bu bağlamda özel eğitim alanında çalışan yöneticilerin katılımcı grubu olarak yer aldığı ve yöneticilerin senaryolara nasıl çözümler üretebileceğini araştıran çalışmalar da planlanabilir. Ayrıca özel eğitim alanı birçok paydaşı içerisinde barındırdığı için diğerinin gözünden yaşanan bu etik ikilem durumlarının nasıl çözümlendiğini ortaya koyan araştırmaların planlanması önerilebilir. Belirlenmiş olası etik ikilemleri içeren senaryolarla ve sınırlı sayıda katılımcı ile her ne kadar derinlemesine veri toplanmış ve titizlikle analiz edilmiş olsa da bu çalışmanın sonuçlarının geniş gruba genellenmesi pek olası değildir. Elde edilen bulgular ile oluşturulacak sormacalarla/anketlerle büyük gruplarla betimsel çalışmalar planlanabileceği gibi etik ve etik olmadığı düşünülen maddelerden oluşan iki farklı soru formu ile deneysel çalışmalar yürütülebilir.

Kaynakça

- Afat, N. ve Çiçek, Ş. (2019). Özel eğitim öğretmenliği lisans programlarındaki öğrencilerin profili ve alana yönelik görüşleri. *İZÜ Eğitim Dergisi*, 1(1), 97-127.
- Agee, J. (2004). Negotiating a teaching identity: An African American teacher's struggle to teach in test-driven contexts. *Teachers College Record*, 106(4), 747-774.
- Akçamete, G., Kayhan, N., Karasu, F. İ., Yıldırım, A. E. S. ve Mümin, Ş. (2016). Özel eğitim öğretmenleri için mesleki etik ilkeleri. *SDU International Journal of Educational Studies*, 3(1), 27-44.
- Akfert, S. K. (2012). Farklı kurumlarda çalışan psikolojik danışmanların yaşadıkları etik ikilemler ile bu ikilemler karşısındaki tutum ve davranışları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(3), 1791-1812.
- Alkaya, A. ve Taştekin, İ. (2021). Kamu hizmeti motivasyonuna örgütsel bağlılığın etkisi: Nevşehir ili lise öğretmenleri uygulaması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(79), 1385-1404.
- Altınkurt, Y. ve Yılmaz, K. (2011). Öğretmen adaylarının öğretmenlerin mesleki etik dışı davranışlar ile ilgili görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(22), 113-128.
- Angelides, P. (2001). The development of an efficient technique for collecting and analyzing qualitative data: The analysis of critical incidents. *International Journal of Qualitative Studies in Education*, 14(3), 429-442.
- Arivett, D. L., Rust, J. O., Brissie, J. S. ve Dansby, V. S. (2007). Special education teachers' perceptions of school psychologists in the context of individualized education program meetings. *Education*, 127(3), 378-388.
- Aydın, İ. (2013). *Eğitim ve öğretimde etik*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Ayten, A. ve Sağır, Z. (2014). Dindarlık, dinî başa çıkma ve depresyon ilişkisi: Suriyeli sığınmacılar üzerine bir araştırma. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 47(47), 5-18.
- Baltacı, A. (2019). Nitel araştırma süreci: Nitel bir araştırma nasıl yapılır?. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388.
- Barter, C. ve Renold, E. (1999). The use of vignettes in qualitative research. *Social Research Update*, 25(9), 1-6.
- Bigbee, A. J. (2011). *Personal values, professional codes of ethics, and ethical dilemmas in special education leadership* (Doktora tezi). George Mason University, ABD.
- Boehm, T. L. ve Carter, E. W. (2019). Family quality of life and its correlates among parents of children and adults with intellectual disability. *American Journal on Intellectual and Developmental Disabilities*, 124(2), 99-115.
- Bozbayındır, F. (2019). Öğretmenlik mesleğinin statüsünü etkileyen unsurların öğretmen görüşleri temelinde incelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(72), 2076-2104.
- Burke, M. M. ve Hodapp, R. M. (2016). The nature, correlates, and conditions of parental advocacy in special education. *Exceptionality*, 24(3), 137-150.
- Bütün Kar, E. ve Mercan Uzun, E. (2017). Assessment of the attitudes of classroom teachers and preschool teachers towards students from different ethnic origins and socioeconomic segments in terms of occupational ethics. *İnönü University Journal of the Faculty of Education*, 18(2), 73-85.
- Campbell, E. (2000). Professional ethics in teaching: Towards the development of a code of practice. *Cambridge Journal of Education*, 30(2), 203-221.
- Campbell, E. (2006). The ethical teacher. *Paideusis*, 15(1), 103-106.
- Christians, C. G. (2005). Ethical theory in communications research. *Journalism Studies*, 6(1), 3-14.
- DeSensi, J. T. ve Rosenberg, D. (1996). *Ethics in sport management*. Morgantown, WV: Fitness Information Technology.

- Duran, K. (2014). *Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki etik davranışları algılama düzeylerinin ve etik ikilemleri çözümlenmelerinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Ehrich, L. C., Kimber, M., Millwater, J. ve Cranston, N. (2011). Ethical dilemmas: A model to understand teacher practice. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 17(2), 173-185.
- Ekşi, K. (2010). *Sınıf öğretmenleri ile özel eğitim öğretmenlerinin kaynaştırma eğitimi ile ilgili tutumlarının karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Erdoğan, O. (2019). Ethical dilemmas that school administrators and teachers experience: An analysis related to demographic variables. *Educational Administration: Theory & Practice*, 25(3), 569-619.
- Fiedler, C. R. ve Van Haren, B. (2009). A comparison of special education administrators' and teachers' knowledge and application of ethics and professional standards. *The Journal of Special Education*, 43(3), 160-173.
- Gajewski, A. (2014). Ethical challenges and dilemmas in measuring inclusive education. C. Forlin ve T. Loreman (Ed.), *Measuring inclusive education* içinde (s. 19-36). Bingley, UK: Emerald Group Publishing Limited.
- Gartin, B. ve Murdick, N. (2000). Teaching ethics in special education programs. *Catalyst for Change*, 30(1), 17-19.
- Gezer, M. (2020). Ortaokul öğrencilerinin sosyal adalet inançlarının etik ikilem senaryolarıyla incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 45(201), 335-357.
- Glanz, J. (2010). Justice and caring: Power, politics and ethics in strategic leadership. *International Studies in Educational Administration*, 38(1), 66-86.
- Howe, K. R., Boelé, A. L. ve Miramontes, O. B. (2018). *The ethics of special education*. New York: Teachers College Press.
- İmert, S. (2019). *Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerindeki yöneticilerin öğretmenlerle iletişim düzeyleri ile etik liderlikleri arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İstanbul.
- İmrek, K. (2003). *Yöneticiler için karar verme teknikleri*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Klimsza, L. (2014). *Business ethics, introduction to the ethics of values* (1. bs.). <http://125.234.102.27/bitstream/TVDHBRVT/15799/1/Business-Ethics.pdf> adresinden erişildi.
- Koç, K. (2010). Etik boyutlarıyla öğretmenlik. *Çağdaş Eğitim Dergisi*, 35(373), 13-20.
- Kol, S. ve Tokdakaya, U. F. (2022). Examination of the opinions of pre-school teachers working in special education institutions on the problem behaviors in children. *Journal of Human Sciences*, 19(2), 329-341.
- Kuçuradi, I. (1988). *Etik*. Ankara: Meteksan Yayınları.
- Kumar, J. S. (2015). An approach to professional ethics education for pre service teachers. *Educational Quest-An International Journal of Education and Applied Social Sciences*, 6(1), 61-67.
- Kurtulan, I. (2007). *Özel eğitim öğretilerinin mesleki etik değerler açısından kendilerini değerlendirmeleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kutlu, H. A. (2008). Muhasebe meslek mensupları ve çalışanlarının etik ikilemleri: Kars ve Erzurum illerinde bir araştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(2), 143-170.
- Lindsay, G. ve Clarkson, P. (1999). Ethical dilemmas of psychotherapists. *The Psychologist*, 12(4), 182-185.
- Lipkin, P. H., Okamoto, J., Council on Children with Disabilities ve Council on School Health. (2015). The Individuals with Disabilities Education Act (IDEA) for children with special educational needs. *Pediatrics*, 136(6), 1650-1662.
- Meristo, M. ve Eisenschmidt, E. (2014). Novice teachers' perceptions of school climate and self-efficacy. *International Journal of Educational Research*, 67, 1-10.

- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2015). Eğitimciler için mesleki etik ilkeler. <https://aydincik66.meb.gov.tr/www/genelge-2015-21-egitimciler-icin-mesleki-etik-ilkeler/icerik/800> adresinden erişildi.
- Moore, G. E. (2010). *Principia ethica*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Murry, F. R. (2005). Effective advocacy for students with emotional/behavioral disorders: How high the cost?. *Education and Treatment of Children*, 28(4), 414-429.
- Ngang, T. K. ve Chan, T. C. (2015). The importance of ethics, moral and professional skills of novice teachers. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 205, 8-12.
- Özdemir, O. (2021). Özel eğitimde etik ve etik değerlendirmeler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 23(1), 219-241.
- Öztürk, H., Şahin, V. ve Vuran, S. (2022). Özel gereksinimli çocuklarla İlk karşılaşma ve özel eğitim öğretmen adaylarının eğitimlik deneyimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 23(3), 595-612. doi:10.21565/ozelegitimdergisi.865603
- Pamuk, H. ve Melekoğlu, M. (2021). Özel eğitimde geçmişten günümüze hak savunucular olarak aileler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(3), 557-569. doi:10.17860/mersinefd.938088
- Shapira-Lishchinsky, O. (2011). Teachers' critical incidents: Ethical dilemmas in teaching practice. *Teaching and Teacher Education*, 27(3), 648-656.
- Shapira-Lishchinsky, O. (2018). *International aspects of organizational ethics in educational systems*. Bingley, UK: Emerald Group Publishing.
- Singer, P. (1993). *Practical ethics* (2. bs.). New York: Cambridge University.
- Stockall, N. ve Dennis, L. R. (2015). Seven basic steps to solving ethical dilemmas in special education: A decision-making framework. *Education and Treatment of Children*, 38(3), 329-344.
- Şahin, İ. (2013). Öğretmenlerin iş doyumları düzeyleri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 142-167.
- Şahin, İ. (2021). Görünmeyen El'den sınırsız sömürü paradigmasına: Atanmayan öğretmen sorunu. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 20(77), 10-30.
- Tezcan, G. ve Güvenç, H. (2020). Ortaokul öğretmenlerinin mesleki etik ikilemleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 49, 439-460.
- Tirri, K. ve Husu, J. (2002). Care and responsibility in 'the best interest of the child': Relational voices of ethical dilemmas in teaching. *Teachers and Teaching*, 8(1), 65-80.
- Toprakçı, E. (2010). Öğretmen davranışlarının kamu meslek etiği ilkelerine uygunluğu. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 35-50.
- Toprakçı, E., Bozpolat, E. ve Buldur, S. (2010). Öğretmen davranışlarının kamu meslek etiği ilkelerine uygunluğu. *E-Uluslararası Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 35-50.
- Tortop, H. S., Koçak, V., Acar, M., Oruç, E., Canöz, H., Kapusuz, B. ve Çoşkun, E. (2015). Zihin engelliler öğretmenliği bölümü öğretmen adaylarının bölümü tercih motivasyonları [Özel sayı]. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, 275-285.
- Uzun, E. M. ve Elma, C. (2012). Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki etik ikilemleri çözümleme biçimleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 279-287.
- Velazquez, M. (2002). *Business ethics: Concepts and cases*. New Jersey: Prentice Hall.
- Vuran, S. (2020). *Özel eğitim öğretmenleri için etik ilkeler kılavuzu* (S. Vuran, Ed.). Ankara: Vize Akademik.
- Waddington, L. ve Priestley, M. (2021). A human rights approach to disability assessment. *Journal of International and Comparative Social Policy*, 37(1), 1-15.

- Wilks, T. (2004). The use of vignettes in qualitative research into social work values. *Qualitative Social Work*, 3(1), 78-87.
- Woods, P. (1993). Critical events in education. *British Journal of Sociology of Education*, 14(4), 355-371.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2003). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yin, R. K. (2004). Case study research: Designs and methods. *Harvard Educational Review*, 74(1), 107-109.